

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת כי תשא – תשפ"ד

**קונטרס זה נערך ונאסף
ע"י אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים**

**כל הזכויות שמורות
למכון "קול מנחם"**

**בכל עניני קונטרס זה
לתרומות והנצחות הערות והארות
ניתן לפנות למייל
R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com**

פרשת כי תשא

הדבר נרמז כאן בפסוק: 'ונתנו איש כפר נפשו' – כשיש צורך לתת, תהיה "כופר", אל תסתפק באמירה 'ה' יעזור', אלא תעזור.

בשם הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע: 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם' – אמר 'כי תשא את ראש' – כאשר תעשה צדיק שיהיו ראש לבני ישראל [ר' אש בני ישראל ר"ת רבי], את מי תעשה לך לראש, 'לפקדיהם' – שידע את כל חסרונותיהם לשון 'לא נפקד ממנו איש' ושיכול למלאות את חסרונו חסרון של כל אחד ואחד הן בפרנסה והן ברוחניות וכל טוב. וזה 'לפקדיהם' – על השני דברים, ועוד יותר יעשה הצדיק הראש 'ונתנו איש כפר נפשו' – בעבור ישראל אם יפקוד ח"ו לבני ישראל דבר הן בגשמיות והן ברוחניות ימסור הראש נפשו בעבור ישראל, זה יהיה 'ראש לבני ישראל'.

הרה"ק ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע מסביר הדברים על ידי משל: אדם ששנתו טרופה ומוחו אטום, כל אבריו כבדים עליו ואינו מסוגל לשום מלאכה. לא כן אם מוחו צלול, שמכניס זריזות לכל אברי הגוף. הצדיק הוא המוח של הדור, והמוני העם הם בחינת אבריו. וכשהצדיק שרוי בהרחבת הדעת הוא מעלה עמו את ההמונים למדריגות גבוהות בעבודת הבורא. "כי תשא", כשאתה רוצה להעלות את ישראל, תן מנוחה והרחבת הדעת "את ראש בני ישראל".

הרה"ק רמ"ש מבויאן זי"ע אמר: תש"א ר"ת: ה' ש פתי ת פתח – בתפילה צריך לכוון ולהתפלל על גלות השכינה שהיא ראש בני ישראל.

שמעתי בשם הרבי ה"לב שמחה" זי"ע שאמר בהיותו בערד ונפגש עם הרה"ק ה"אמרי מנחם" זי"ע מאלכסנדר ושאלו מדוע נאמר בלשון יחיד? וענה לו הרבי ה"לב שמחה": ראש בני ישראל ר"ת "רבי". ועפ"ז יש לתרץ מדוע נאמר לשון יחיד 'כי תשא את ראש' משום שרבי יש רק אחד!

הרה"ק מפשווארסק ה"אור פני משה" זי"ע אומר: 'לפקדיהם' מלשון 'ולא נפקד ממנו איש', שהוא לשון העדר, חסרון, לעולם צריך אדם מישראל להיזכר

בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: שתי הפרשיות הראשונות בפרשת כי תשא הן ארוכות שלא כרגיל ושלא כמידתן בכל פרשיות השנה. ויש טעם לדבר: הדין הוא [מג"א קל"ח סק"ד] מי שהוא עיור או פסח אין לקרוא לו פרשת "עורת או שבור", וכן כל כיוצא בזה שלא יתבייש. שבט לוי לא השתתף בעשיית העגל ולכן תקנו שלפרשת העגל יעלו לתורה רק לויים, כדי שישראל לא יתביישו. וכן הוא במ"א תע"ח סק"ח: גם נוהגין לקרוא ללוי פרשת העגל וקורין אותה בקול נמוך.

וידבר ה' אל משה לאמר: (ל יא)

כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם: (ל יב)

בספר "מסורת הברית" כתב ויש לדקדק מאי 'לאמר'? ושמעתי מפי הדרשן הגדול מהר"ר משה דרשן זצ"ל שאמר על דרך הירושלמי, שהתורם הנכנס לתרום היה צריך לדבר, שלא יחשדו שנתן ממעות תרומות הלשכה לתוך פיו. וזהו וידבר ה' אל משה, הקב"ה אמר למשה, 'לאמר כי תשא', ר"ל שהתורם צריך לדבר ולאומר, 'כי תשא' – כאשר יתרום. ודפ"ח.

בשם הבעש"ט הק' זי"ע שדרש את הפסוק עפ"י דברי הגמרא במסכת חולין [קט:]: הגמרא מביאה את דברי ילתא לרב נחמן, שכל מה שאסר לנו הקב"ה, התיר לנו כמותו במקום אחר. כגון: אסר אכילת דם – והתיר אכילת כבד. אסר אכילת חזיר – והתיר מוח של דג שיבוטא, שטעמו כטעם החזיר. אסר אשת אח – והתיר יבמה.

ושואל הבעש"ט: אסר לנו כפירה, ומה התיר לנו כמותה?

אלא יש לומר בדרך צחות – שבשעה שחברך בא לבקש עזרה, אל תימנע מלעזור לו בתירוץ של 'ה' יעזור... עכשיו תהיה כביכול, "כופר", עכשיו לא תאמר לו לסמוך על הקב"ה, אלא תעשה כל שתוכל כדי לעזור לו בעצמך!

'לפקדיהם' – אומר ה"אזנים לתורה": לפי השיטה המיוחדת שפוקדים את ישראל, כי לפי השיטה המקובלת בעולם אין כמעט ערך למספר בני ישראל, כי אנו המעט מכל העמים, וז"ש ה' לספור 'לפקודיהם', לפי שיטת הפיקוד שלהם, 'ונתנו איש כופר נפשו לה' שמוכנים למסור את נפשם לה', ואז חשבוננו גדול הוא באיכות.

מפרש הרה"ק ה"ייטב לב" זי"ע: דלכאורה יש מקום לשאול מדוע מצריכים לבשר ודם שיביא כופר נפש על חטאיו, והרי בידו לטעון "אנוס הייתי", כי יצירתו מן האדמה, ומחמת טבעו החומרי נמשך אל הרע, להכי אמרה התורה 'כופר נפשו לה' מחצית השקל בשקל הקודש' – הרי מחצית זו התחלת העבודה אין מונע ממך לעשות, ועל מניעתו ממחצית זו יביא 'כופר נפש'.

אומר הרה"ק ה"אמרי יוסף" מספינקא זי"ע: יש לפרש, כי הנה הטבע המוטבע באיש הישראלי הוא למסור נפשו על קדושת שמו ית', הוא אשר רמז הכתוב: 'כי תשא את ראש בני' לפקודיהם' – רצ"ל כשתרצה להרים קרנם ולפקוד אותם בדבר ישועה ורחמים, 'ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם' – רצ"ל, תזכור זה לפני השי"ת, אשר כל איש ישראל מוכן למסור נפשו על קדושת שמו ית', ואז 'ולא יהיה נגף בפקוד אותם' – לא יהיה שום מניעה וחסרון מלהשפיע עליהם כ"ט בעת פוקדו אותם.

ברש"י: כשתחפוץ לקבל סכום מנינם, לדעת כמה הם, אל תמנע לגולגולת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם. ולא יהיה בהם נגף, שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד.

שואלים האחרונים: האיסור למנות את בני ישראל נלמד בגמרא [יומא כב:] מן הפסוק 'והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר', או מן הפסוק 'וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים'. ולכאורה יש לתמוה, מדוע לא למדו חז"ל איסור זה מפסוקי התורה שלפנינו, שבהם מתבאר שמשה מנה את ישראל בחצאי שקלים ולא מנה אותם להדיא, כמפורש 'ולא יהיה בהם נגף'?

המהרש"א מתרץ: שהגמרא לא היתה יכולה ללמוד מן

בחסרונותיו, שהחסיר הרבה בחייו, כמעט שלא עשה מאומה. זכרון זה גורם לו שיעלה מעלה מעלה. וזהו: 'כי תשא את ראש בני ישראל' – כאשר תרצה להרים את ראש בני ישראל, להעלותם למדרגה יותר גבוהה: 'לפקודיהם' – תלמדם שיעשו את חשבון נפשם על חסרונותיהם ופגמיהם, ובגלל שבירת לבם – 'תשא את ראש בני ישראל'.

האלישיך הק' אומר: כשתבואו למנות ראש ומנהיג על בני ישראל 'ונתנו איש' – תתנו איש כזה – 'כפר נפשו' – אשר מוכן למסור נפשו בעבור ישראל. הרה"ק ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע אומר: אם אתה רוצה לזקוף את הקומה שלימה, לתקן את החטאים, לשאת ראש, הדרך היחידה והתיקון היחיד – 'ונתנו איש כפר נפשו לה', מסירות נפש למצוות ולמעשים טובים.

בספר "דברי יחזקאל" מביא מהרה"ק משינוא זי"ע מעשה רב, שהרה"ק רבנו מנחם מענדל מרימנוב זלה"ה ברך לאיש אחד שיהיה עשיר, והיה גביר אדיר מופלג, ושאל אותו הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זלה"ה היתכן לתת עושר מופלג כזה לאיש אחד? השיב לו הרה"ק מהר"מ זלה"ה: אני ברכתי אותו בסתם עשירות, והוא בעל צדקה גדול, ותיבת 'ונתנו' הוא למפרע ג"כ 'ונתנו', כמ"ש בעל הטורים, לכן כמו שהוא נדבן גדול בלי גבול, יתנו לו מן השמים ג"כ בלי גבול. והנה יש טענה ליצר הרע לטעון שלא ירבה אדם ליתן צדקה, באמרו כי בקושי גדול בא לו הכסף, וכמעט יסתכן אדם בנפשו עבור מעות בעברו ימים ונהרות, וקור וחום לא יעצרוהו, ויומם ולילה לא יניח להרויח ממון בעמל רב, למה יתן מעותיו לאחרים בחינם, לזה אמר הכתוב 'כפר נפשו לה', שידע האדם שבזה שירבה בצדקה, יפדה נפשו אצל ה' מחטאיו שהרבה לפשוע כמ"ש 'וחטאך בצדקה פרוק' וגו'.

הגר"א אומר: שלכן נקרא 'ונתנו' ישר והפוך, לרמז כי אפשר שגם הנותן יצטרך שיתנו לו.

החיד"א ב"מדבר קדמות" אומר: פוק חזי, כי צדקה בא"ת ב"ש הוא (משמאל לימין) גם כן צדקה, רמז כי עשיר עושה צדקה על העני והעני עושה צדקה עמו.

על המצב החומרי של היהודים, והרב שאל את רבי מרדכי'לה מה לעשות עם העולם? בני ישראל צריכים פרנסה והדור הולך הלך וחסור, והפרנסה לקויה מאד. השיבו הצדיק: אין עצה אלא לעשות תשובה, כי תחת כסא הכבוד יש אוצר גדול של כסף, והראיה ממחצית השקל, כמ"ש במדרש תנחומא אמר רבי מאיר כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו "זה יתנו" כזה יתנו. ועל התשובה הרי אמרו בגמרא [יומא פו.] גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, וכשכבר יהיו אצל כסא הכבוד יוכלו בנקל לקחת גם מהכסף של האוצר הגנוז שם.

החיד"א אומר: חז"ל אמרו במסכת קידושין, העולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו. ומפרש רש"י, יראה האדם עצמו כאילו שקול, כל העולם שקול כמחצה על מחצה צדיקים וחסידים ומחצה רשעים וכאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה. עשה מצוה אחת נמצאו זכויותיו מכריעין ונמצא צדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים, וזהו 'מחצית השקל בשקל הקודש', שצריך כל אדם מישראל לדעת כי בקדושתו הריהו מכריע את כל העולם, אשר משקלו תמיד במחצה – 'מחצית השקל'.

הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע אומר [יו"ד ח"י אדר]: 'שקל' הוא רמז לנשמה. שקל בגימטריא נפש. כל יהודי ניתנת לו מן השמים מחצית נשמה, ומוטל עליו להעלות את המחצית האחרת בעבודת השם ובמעשים טובים, שתהא שוה במדריגתה אל המחצית הראשונה.

הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע אומר: שמשה רבינו התקשה, איך יתכן שסכום קטן כמחצית השקל יספיק לכפר על נפשתיכם? והראה לו הקב"ה מטבע של אש, לרמז כמה גדולה אש היצה"ר במטבע וכמה מניעות והפרעות יש לו לאדם לתת מכספו לדבר שבקדושה – ואם יתגבר על יצרו זה – למעשה עצום יחשב.

האלישיך הק' מביא בשם הרה"ק רבי שלמה אלקבץ זי"ע – לבאר טעם מצות מחצית השקל, שהוא להורות שיתאחדו בני ישראל ויתחברו זה לזה, כי אי אפשר להם השלימות בהיותם נפרדים איש מרעהו, אלא כל

המנין המפורש כאן על מנינים אחרים לדורות, שכן יכלו לדחות ולומר שלקח מהם חצאי שקלים לכפרה על שחטאו בעגל, כמו שנאמר 'לכפר על נפשתיכם' ולהגן בכך עליהם שלא יהיה בהם נגף, אבל אין ללמוד מכאן שאסור תמיד למנות את ישראל.

ה"שפת אמת" וה"ישועות מלכו" מתרצים: ודאי שאת האיסור למנות את ישראל למדנו כבר מן הפסוק בפרשתנו, אך ממנין שאלו למדנו שלא רק את כל ישראל, אלא גם חלק מישראל, ואפילו עשרה מישראל, גם כן אסור למנות אלא על ידי דבר אחר.

זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה: (ל יג)

ברש"י: הראה לו כמין מטבע של אש ואמר לו כזה יתנו. הרבי ר' אלימלך זי"ע אומר: למה מטבע של אש דווקא? רמז יש כאן, המטבע היא בחינת אש. כשם שהאש יכולה להועיל ככוח מניע ומחמם ויכולה גם להיות כוח מחבל, כך המטבע יכולה לשמש לדברים טובים ונעלים, לצדקה ולמעשים טובים, ויכולה גם לשמש להרס ולחבלה, להיות שורש כל תקלה.

הרבי מקאצק זי"ע אומר: משה רבינו היה תמה שמטבע פשוט בכוחו להיות כופר נפש. הראה לו הקב"ה מטבע של אש 'כזה יתנו' – אם הנתינה לא תהיה סתם מטבע, אלא באש ובהתלהבות, שיש בהן מהתעלות הנפש, חלק מן הנשמה – אז יהיה כופר נפש.

בירושלמי שקלים: אמר ר' מאיר הוציא הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא כבודו והראהו למשה, ואמר לו כזה יתנו.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל, משה התקשה במחצית השקל: מדוע בתרומת האדנים – היסודות למשכן – ולקרבת ציבור הגבילה התורה את האדם שלא יתן יותר ממחצית השקל? על כך אמרו חז"ל ש"הראה לו הקב"ה מטבע של אש", היינו השם יתברך גילה את אוזנו, שבכגון דא לא המטבע עיקר אלא האש, ההתלהבות אשר בה הוא נותן את נדבתו לה'.

מסופר על רב אחד שביקר פעם את הרה"ק רבי מרדכי'לה מנדבורנה זי"ע, ונתגלגלה השיחה ביניהם

טעמא דמילתא דהוי רק מבן כ' מפרש הרה"ק ה"דבר יציב" זי"ע בהקדם מחז"ל: בן עשרים לדוד. ופירש הרע"ב לרדוף אחר מזונותיו. ע"כ. כי עד גיל עשרים הוא סמוך על שולחן אביו, ומאחר שהכסף שבידו מגיע לו בקל וללא עמל ויגיעה, אינו מרגיש זיקה גדולה לכסף, ובקל יתן לאחרים, ולכן אין בנתינה זו כח לכפר. לא כן מבן עשרים שנה ומעלה שרודף אחר מזונותיו, אז מתחיל להרגיש את חשיבות הכסף, ואם למרות זאת נותנו לצדקה הרי שנתינה זו בכוחה לכפר.

כ"ק אדמו"ר שליט"א מבויאן אומר: 'פקודים' מרמז על מצוות התורה, כמש"כ 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', והנה לפעמים אחר שעובר אדם על מצוות התורה 'כל העובר על הפקודים' – ורוצה לחזור בתשובה על חטאיו, מהרהר בלבו איך אוכל לחזור בתשובה על כל המעשים הרעים אשר עשיתי ואיך אוכל לתקן פגמים שפגמתי, ע"ז בא 'מחצית השקל' שנצטוו ישראל בו אחר חטא העגל, להורות לבל יתייאש מלשוב רק יתחיל בהדרגה לתקן את אשר עיוות, ואף אם מרגיש שלא יוכל לתקן – יעשה עב"פ 'מחצית' מה שבידו לעשות, וכמש"כ לא עליך המלאכה לגמור, אך עב"פ אין אתה בן חורין ליבטל ממנה, שכן עליו לעשות מה שיכול, וע"י שמתעורר באתערותא דלתתא הרי זה מעורר אתערותא דלעילא, שבאמת יוכל לתקן הכל וכמ"ש הבא לטהר וכו'.

בילקוט שמעוני: אמר משה, מי יתן? אמר לו הקב"ה כל העובר בים.

מפרש הרה"ק ר' יוחנן מקרעמניץ זי"ע: כי יש ג' טעמים לנתינת מחצית השקל. א. משום חטא העגל. ב. משום מכירת יוסף. ג. משום ביזת הים. והנה, מטעם חטא העגל – שבט לוי לא היה צריך לתת, מפני שלא חטאו. ומטעם מכירת יוסף – שבט ראובן ושבט בנימין לא הוצרכו לתת כי לא השתתפו במכירה. לזה אמר: מי יתן – מאיזה טעם יתנו כולם? משום: כל העובר בים – היינו ביזת הים.

ה"כתב סופר" זצ"ל שואל: מה הוסיפה התורה באומרה 'העשיר לא ירבה והדל לא ימעט' יותר מאמירתה המפורשת 'זה יתנו כל העובר על הפקודים

אחד הוא רק כמחצית"ת, ורק על ידי שמתחבר עם שאר אנשים מישראל אז אפשר להגיע לידי שלימות. ואיך אפשר לבוא לאחדות, הנה זה הוא רק על ידי שידע כל אחד שהוא עצמו אינו אלא חלק ומחצית והחלק השני יושלם ע"י אנשים אחרים מישראל, אז כשיחשוב עצמו למחצית יבוא להתחבר עם כללות ישראל.

עו"א: טעם למחצית השקל, כי התרומה הזאת באה לכפר על מעשה העגל, ואחז"ל [במדב"ר כא י'] כי בחטא העגל לא השתתפו הנשים, ולכן ציוה השי"ת ליתן מחצית השקל, היינו כל אחד יתן רק עבור עצמו, כי בת זוגו שהיא החצי השני לא חטאה, ורק הוא צריך כופר נפשו ולא היא, ולכן יתנו מחצית השקל.

הרה"ק ה"מנחת אלעזר" ממונקאטש זי"ע אמר בשם הרבי ר' מענדלי מרימנוב זי"ע, כי לא לחנם נצטוו בני ישראל לתת דוקא מחצית השקל, שכן **שק"ל** נוטריקון: **ש**קרא **ל**א **ק**אי, ולהוציא מלבם של הטועים שקיום העולם תלוי בממון, ולכן נקרא 'שקל', כי על שקר לא קאי העולם ולא עליו עומד...

בספר "קרוב העני" [לרבי יעקב קטינא זצ"ל] כתב: הא דנקט 'מחצית' ולא חצי השקל, שמעתי בשם קדוש ה' רבי שמואל מבראד ז"ל שאמר בשם "ראש ישיבה שבגן עדן" [?], כי האות האמצעי שבתיבת מחצית היא **"צ"** ואותיות הסמוכות להצדי"ק הם **"ח"** ואותיות הרחוקים הם **"מ"**, שבא לרמז שמקרב עצמו לצדיק הוא בחזקת חי, ומי שמרחק עצמו מהצדיק הוא חשוב כמת וכן איתא בעוד ספרים.

על השאלה מדוע דוקא ציוה הקב"ה לבני ישראל לתת מחצית השקל, ולא מחצית ממטבע אחרת? מבאר הגר"ח זצ"ל בספרו "טעמא דקרא": משום שנאמר 'ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם', ומשקל נזם מצאנו בפרשת חיי שרה: 'נזם זהב בקע משקלו', ובקע הוא מחצית השקל, כמ"ש 'בקע לגולגולת מחצית השקל', נמצא שכל אחד נתן לעגל מחצית השקל, לכן הוצרכו כפרה דוקא במחצית השקל.

מחצית השקל?

ומפרש, כי מחצית השקל באה לכפר על חטא העגל, והנה אמחז"ל עה"פ 'ודי זהב' – אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת עליהם עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל, הרי לפי זה לעניים אין שום התנצלות על חטא העגל, ולכאורה צריכים היו להביא כפרה גדולה יותר מהעשירים, והו"א או שהעניים יתנו יותר או שהעשירים יתנו פחות ממחצית השקל, ולכן אמרה התורה: 'זה יתנו' – כולם יתנו רק מטבע כזאת, כי אצל העשירים היא לא חשובה הרבה אלא למעט, ואצל דל היא לא חשובה מעט אלא הרבה, והרי באמת העניים מביאים כפרה יותר מהעשירים.

העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' וגו': (ל טו)

הרבי ר' אלימלך זי"ע מבאר: דהנה אמרו רז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו, ומפרש עפ"י מה דאי' בגמרא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, על זה אמרו כי מי שהוא בטוח בחלקו בגן עדן שלא יקחנו אחר, הוא הנקרא עשיר. וזה איזהו עשיר – מי ראוי לקרותו עשיר, הוא הבטוח בחלקו שלא יקחנו אחר, ולכן הוא שמח בחלקו.

ולזה מרמז הכתוב: 'העשיר לא ירבה' – פירוש גם הצדיק שהוא כבר במדריגת עשיר שבטוח ושמח בחלקו, יזהר שלא לבא להתנשאות להחזיק עצמו בשלימות ובמדריגה גדולה, 'והדל' – מי שהוא בהיפך שעומד במדריגה שפילה, 'לא ימעיט' – כלומר לא ירך לבבו לגמרי להשפיל עצמו להיות עוד פחות ממחצית השקל, אלא יחזק עצמו, כי כל אדם צריך להיות בעיניו כמחצית ועדיין מוטל עליו לעשות המחצית השני, וזהו 'לתת את תרומת ה' – שכל אדם צריך להתחזק בכל עת לתת תרומת ה'.

בשם הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע שפירש: 'העשיר לא ירבה' – פירוש שלא יאמר שנתן הרבה, כי לא משלו הוא נתן רק משל הקב"ה, כמ"ש דוהמע"ה [דברי הימים א כט יד] 'כי ממך הכל ומידך נתנו לך', 'והדל לא ימעיט' – שלא יאמר כי מעט הוא מה שנתנין לו, רק כמה שיתנו לו יקבל בסבר פנים יפות.

הרה"ק המוהרשד"י מסלונים זי"ע הי"ד אמר בשם רבותינו זי"ע: 'העשיר לא ירבה' – מי שהוא עשיר בעבודת ה', 'לא ירבה' – צריך להרבות אצלו מדרגת 'לא', שידע שהוא אינו ולא כלום. 'והדל' – מי שהוא דל בעבודת ה', 'לא ימעיט' – שימעיט אצלו מדרגת 'לא', שלא ישפיל עצמו ביותר, שמא יפול ביאוש ח"ו.

המהרי"ל דיסקין זצ"ל מבאר מדוע באמת נאסר על העשיר להרבות, וכי מה איכפת לנו אם העשיר יתן אלפים שקל במקום מחצית השקל? אלא, כאשר נותנים תרומות, כל אחד יתן כפי אשר ידבנו לבו. אבל כאשר מדובר במחצית השקל שממנה קונים את קרבנות הציבור, בכפרה על הנפש – נפש העשיר שווה בדיוק לנפש העני.

בגמרא [ברכות ה]: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. אומר הרה"ק רבי דוד מקאצק זי"ע: חז"ל התכוונו בכך לעשיר שהוא "מרבה", אבל כל מיני כוונות צדדיות יש לו בכך התנשאות, התפארות, השתלטות וכדומה. בדרך כלל הוא חושב שהוא מביא אושר ומשפיע רוב טובה לעולם בנדבותיו, וקשה לו לכוון את לבו לשמים, וכדי שתרומת מחצית השקל תהיה מכל אחד לשם שמים, ציוותה התורה 'העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט'.

ועשית כיוור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: (ל יח)

שואל הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ב"טעמא דקרא": לפי לכתוב "ונתת בו מים"? ההסבר הוא, שכל כלי השרת ראויין לקדש מהן ידיים ורגליים ואין צורך דווקא בכיור, כדאיתא בזבחים פב. העיקר שהקידוש יהיה בין אהל מועד ובין המזבח, משוך קימעא כלפי דרום, וכדאיתא בירושלמי: הכיור והכין מעכבין, פתר לה מקומן מעכב. ולכן כתב "ונתת שמה מים", במקום הזה, אף אם אין המים נתונים בכיור.

שואל הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ב"טעמא דקרא": לפי המבואר בזבחים [כב]. ש'כנו' אינו ראוי לקדש בו, הול"ל 'ועשית כיוור נחשת לרחצה וכנו נחשת', שהרי ה'כן' אינו ראוי לרחיצה? אמנם י"ל לפי המבואר שם, שבכל הכלים מקדשין ולא

דוקא בכיור, ואמרינן בירושלמי יומא דהכיור והכין מקומן מעבב, היינו שאי אפשר לקדש אא"כ הכיור והכין במקומן, ואז אפשר לקדש בכל הכלים. ולפי"ז י"ל דהאי 'לרחצה' אין הכוונה שצריך לרחוץ מהכין, אלא שצריך כיור וכנו כדי שעי"ז יהא ראוי לרחצה, שאם אין הכיור וכנו במקומן אין ראוי כלל לרחצה, ובזה גם כן הכין מעבב, ולכן כתיב 'לרחצה' בסוף.

ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם: (ל יט)

הרה"ק ה"מי השילוח" זי"ע מבאר: ענין רחיצת הכהנים מן הכיור הוא ענין סילוק נגיעה. כמו שנאמר אצל עגלה ערופה: 'וכל זקני העיר וגו' ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו'. והוא שאמרו שאין להם שום נגיעה וחלק במעשה זה. וגם הכהן העובד הוצרך לרחיצה, היינו שיאסור נגיעתו ושיבטל דעתו מפני רצון ה', היינו שאינו עובד אלא מה שהשם יתברך חפץ. וכן מה שנצטוונו ליטול ידינו קודם סעודה אף זה משום שקודם שיתחיל האדם לעסוק בצרכי הגוף צריך להיטהר לה', שאם יבוא לידי דבר מענייני העולם הזה. שהוא ח"ו נגד רצון ה', אז הוא מבקש מה' שיטול ויסיר את תאוותו מזה. ולזה קבעו לומר פרשת הכיור קודם התפילה וקודם פרשת הקרבנות, היינו שלא נתפלל אלא על מה שהשם יתברך חפץ.

בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו: (ל כ)

אומר הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע: אפילו שתיית מים פשוטים צריך לרחוץ, שתהא לכבודו ית' ולא לשם הנאת עצמו. שלא יאמר אדם: רק כשאני שותה יין וכדו' עלי להיות נזהר שלא אשתה כדרך זולל וסובא, ואילו במים איני צריך זהירות. עליו הזהיר הכתוב 'ירחצו מים', גם כשאדם שותה מים יכול הוא להיות זולל וסובא.

ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו: (ל כא)

הרבי ה"אמרי חיים" זי"ע מויד'ניץ מביא את דברי התרגום: ויקדשון. ואומר: 'ידיהם' - היינו הרשות, 'רגליהם' היינו הרגילות, אם רוצים לקדש את הרשות ואת הרגילות, אזי 'ולא ימותו', לא יבלו הזמן בשינה שהוא אחד משישים במיתה.

ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו': (ל כג)

בספר "שמן ששון" ממרן ה"מגן אברהם" עה"ת [דעסוי תרס"ד]: בגמרא סוף חולין איתא: מרדכי מן התורה מנין, שנאמר 'ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור', והוא תמוה. ויש לפרש דאיתא בילקוט ובתרגום, ששמעי היה חייב מיתה מפני שמרד במלכות, ודוד ראה שעתידי מרדכי לצאת ממנו ולכן לא המיתו. ובזה יובן ילקוט באיוב, מי יתן טהור מטמא לא אחד, כגון אברהם מתרח חזקיה מאחז מרדכי משמעי. וקשה דאברהם היה בן תרח וחזקיה בן אחז, אבל מרדכי היה דור עשירי משמעי ויותר. ולפי דבריהם א"ש, דהכוונה שבשביל מרדכי ניצול שמעי שהיה חייב מיתה.

איתא בטור או"ח סי' רט"ז, מור הוא מין דם שיצא מחיה ונקרש, ורבינו יונה היה מתירו באכילה, ואע"ג שתחילה היה דם מ"מ בטר השתא אזלינן, והרא"ש חולק עליו ע"ש. וא"כ זהו כוונת הגמ' מרדכי מן התורה מנין, כלומר היכן מצא דוד רמז שיחיה שמעי בשביל מרדכי, לזה אמר מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא, א"כ מוכח דיש טהור מטמא, וא"כ ה"ה מרדכי משמעי, ולכן לא המיתו דוד.

ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה

סמים ולבנה זכה וגו': (ל לד)

ברש"י: בושם שריחו רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעיניו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו.

ובחז"ל: כל תענית שאין בה - בשעת התפילה - מפושעי ישראל אינה תענית.

כמה טעמים נאמרו בדבר:

א. הפרישה: שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ורוצים להתאגד ולהתנהג כמעשה הצדיקים.

ב. דרשות הר"ן: כל דבר מתפעל ומושפע מהיפוכו. על ידי החלבנה יתגברו טבעם וייחודם של שאר הסממנים, וכן בתפילה, הכשרים יתגברו יותר בהיותם עם הרשעים.

ג. ה"בית שמואל אחרון" כותב: 'כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה', שהשם יתברך ברא את הרשעים למען הצדיקים, כי אם הצדיקים אינם שלמים,

אתה מכיר את הצללים, אמת, שלא תארתי לי זאת, אמנם הצדק אתך. וכך נצטוויתי.

שואל הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: ויש לדקדק, איפה היתה הקריאה בשם בצלאל, הרי בצלאל כלל לא הוזכר לפני כן? וכן יש לדקדק מה הפשט בתיבת "ראה"?

ויש לומר, שהקריאה היתה היא גופא במה שנאמר 'ואמלא

אותו רוח אלקים', אם הקב"ה נותן לאדם כשרונות, זוהי עצמה הקריאה לעשות את אותם הדברים. הברכות הניתנות לאדם הן הן הקריאות לאדם לעשות.

ואמלא אתו רוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה: (לא ג)

לחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת: (לא ד)
ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה: (לא ה)

אומר ה"משך חכמה": בצלאל היה מחשב וחודר למחשבות המנדבים. לפי טהרת המחשבה קבע מה לעשות בתרומתם. מי שתרם מנדבת לבו, ממחשבה צרופה וזכה, עשה מכספו את המקדש וכליו. ומי שהיה בנדבתו שמץ של גיאות, התפארות והתנשאות, קנה מכספו בקר לעגלות וכדו'.

בספה"ק "אור לשמים" כתב לבאר, דהנה צריכים לקדש ולטהר המחשבות, ובפרט בשב"ק צריך ליזהר מאד ולקדש המחשבה, ואיתא בספה"ק סגולה לטהר המחשבות, להזכיר שמות האבות הק' אברהם יצחק ויעקב, והנה איתא בזהר הק' שהאבות הקדושים מכוונים כנגד זהב כסף ונחושת, זהב כנגד יצחק, כסף כנגד אברהם, ונחושת כנגד יעקב.

וזהו שרמז הכתוב כאן: 'לחשוב מחשבות', רצ"ל מי שרוצה לתקן מחשבותיו שיהיו קדושים, העצה היא 'לעשות בזהב ובכסף ובנחושת', שיזכיר שמות האבות הק' וע"י יזכה לקדושת המחשבה.

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" כתב לבאר ע"ד משל, דהנה סדר העולם הוא שלמדן גדול אינו יכול ללמוד עם ילד קטן, כי אינו יכול להוריד דעתו כל כך להתקרב אל דעת הילד, אלא תלמידו צריך להיות ג"כ גדול קצת כפי שיעור ערך שיוכל הלמדן להוריד עצמו ולהתקרב אל

מעמידים אותם לעומת הרשעים ואז ניכרת צדקתם. וזה ענין חלבנה בקטורת ורשעים בתפילה, שעל ידי זה מתעלים הצדיקים.

איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו: (לח)

אומר הבעש"ט הק' זי"ע: 'איש אשר יעשה' – שיהא ריחו נודף, שיצא לו שם של איש חסיד ובני עלייה הנקראים קטורת, שמקטרים ומייחדים יחודים לשם קודשא בריך הוא ושכינתיה. איש כזה, המשתמש בתגא, שכוונתו רק גיאות והתנשאות – 'ונכרתה'.

ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: (לא ב)

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: כבר כתבנו במקום אחר, שבצלאל היה בן י"ג שנים, והקב"ה השפיע עליו חכמה נפלאה ונבואה, כמו שכתב אונקלוס, והיה זה לכפר על הריגת חור אבי אביו, והנה גאולת ישראל ממצרים היתה בשם "תפקד" – "פקד פקדתי", וענשם בעגל היה בזה עצמו: "וביום פקדי ופקדתי" – וכפרתם על ידי בצלאל ששמו "בצלאל – אורי – חור" גימטריא תפק"ד, והיינו "קראתי בשם".

בגמרא ברכות: אמר לו משה לבצלאל עשה ארון, כלים ומשכן. אמר לו בצלאל: כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקב"ה: עשה משכן ארון וכלים, אמר לו משה – שמא בצל אל היית וידעת?.

הרה"ק מסוקולוב זי"ע ביקר בשעתו בעיר אחת בפולין למען ייסד שם אגודת חרדים. היו שם כאלה שהתנגדו לכך. אין כדאי לדעתם, לעשות בית ישראל אגודות אגודות – והכלל כולו הוא קודש. אמר להם האדמו"ר, בין בצלאל ומשה רבינו התנהל ויכוח. משה לא היה יכול לתאר בנפשו שמי שהוא יפגע בארון הקודש. הוא סבר כי אפילו יעמידו אותו באמצע הרחוב יהיה בקדושתו, מי יהיו לזלזל בו? ועל כן אמר לעשות מתחילה ארון, עיקר העיקרים. ולהעמידו בכל מקום שהוא. אמר לו בצלאל: אני מכיר את העם יותר ממך, סכנה צפויה לקדושתו של הארון אם לא יהיה תחילה משכן לו, מקרשים גבוהים וחזקים, מאוחדים ומאוגדים בבריחים חזקים ובריה תיכון שמלכד הכל. אז כשיהיו יחדיו תואמים, אז יש להניח שלא יזלזלו בארון הקודש. ועל זה אמר לו משה: בצלאל, בצל אל היית, פירוש:

והגיד כ"ק אאמוז"ל שאם היה מותר מלאכת המשכן בשבת אז היה השבת גדול יותר, וכאשר ממעט מלאכת המשכן אכן הוא מיעוט בשבת. ובעין זה חשבתי הטעם שנקרא "שבת הגדול" כי בזה שנצטוו 'משכו וקחו' וגו' והותרו המלאכות הקשורות בזה, נעשה השבת גדול יותר, וכן י"ל ביו"כ שנקרא 'שבת שבתון', כי כל התעניות אסורות בשבת חוץ מיו"כ, א"כ יו"כ שנצטוינו להתענות גדול כח השבת שבו.

אומר הרב ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל: ג' פעמים נזכרה שמירת שבת בפרשה זו: 'את שבתתי תשמרו', ו'שמרתם את השבת', ושמרו בני ישראל את השבת. לרמז כי מסר לנו השי"ת את השבת בתורת שומרים. כל האחריות וכל החובות אשר חייבים עליהם השומרים מוטלים עלינו: "שליחות יד", "פשיעה", "אבידה". שלא ניגע ולא נשתמש לרעה בפקדון הקדוש הזה, שלא נפשע בשמירתו ושלא נאבד את השבת אף לרגע ממחשבותינו.

"שבתתי" לשון רבים אומר ה"חפץ חיים" זצ"ל: לא די בכך שאתה שומר שבת, אלא כל אחד מצווה לפעול ולהשפיע שגם השני ישמור שבת. כי עיקר גדול וחשוב מאד לגבי השבת היא האוירה, הסביבה. אם סביב לך מתחללת השבת, אוירת חול אופפת אותך, גם שבתך פגומה. "את שבתתי תשמרו" – שלך ושל חברך.

הרה"ק ה"אמרי אש" ממודד'יץ זי"ע אמר: חז"ל אמרו: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. "שבתך" דייקא, היינו אכילה ושתיה וכל תענוגי הגוף, כי בשבת יש חלק רוחני – קדושה, תורה, תפילה ותענוגים רוחניים. יש בה גם חלק גשמי – אכילה ושתיה ויתר תענוגי הגוף. וזהו שאומר: עשה "שבתך" חול – ותר על התענוגים הגשמיים השייכים לגופך, בזמן שזקוק אתה ליותר זה. אבל אל תוותר על התורה ותפילה וכו' השייכים לנשמתך. "את שבתתי תשמרו".

ה"חפץ חיים" זצ"ל אומר: השבת היא האות והשלט המראה כי האדם השומר אותה, משכין ומשרה בתוך לבו תורת ה'. השלט התלוי על הבית מודיע על הסחורה ועל בעל המלאכה הדר בו. והנה, כל עוד תלוי השלט על הבית, אף אם נסע בעל הבית למספר ימים,

שכל תלמידו, אבל מי שאינו למדן כל כך, הוא יכול ללמוד גם עם תלמידים קטנים כשיעור הראוי לו ולהם. אמנם באמת מי שזכה להגיע אל אמיתת החכמה, הוא יכול ללמוד עם כל אחד כקטן כגדול, כי ע"י אמיתת החכמה יודע לשער ולצמצם שכלו לכל אדם כפי שיעור חכמתו, ואפילו לילד קטן יכול ללמוד עמו ולהבינו בתורה.

וזהו שאמר הכתוב 'ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת', רצ"ל שאמלא דעתו באמיתת החכמה, ועי"ז יוכל ללמוד עם כולם, 'ובחרושת אבן', שיוכל ללמד תורה אף למי שעומד במדריגה נמוכה מאד שלבו קשה כאבן, והטעם לזה, 'ובחרושת עץ', כלומר מפני שמלמד זה עומד במדריגה גבוהה שדעתו ומחשבתו דבוקים בתורה הנקראת עץ חיים, על כן יוכל להתאים עצמו אל כל אחד לפי שכלם וללמדם תורה, כיון שזכה להגיע לאמיתת התורה.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע [יו"ד כ"ג אדר]: שבצלאל ידע בחרושת אבן למלאת – לחורר היטב את הלב ולמלאת ביראת שמים. וכמו כן 'מסבות משבצות זהב במילואתם' – שזה היה טוב ממולא. 'ולחשוב מחשבות' – שבצלאל ראה על כל הנדבות באיזו מחשבה שאותם הנדבות ניתנו. ולפי"ז היה יודע לאיזה כלי להתאים אותו.

ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם: (לא יג)

הרה"ק ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע כותב: הנה כל אכין ורקין מיעוטין, ומרמז הכתוב שאם אדם רואה שנמצא במדריגה מועטת ושפלה בבחי' א"ך, לא יתעצב ולא יתיימש ח"ו, אלא העצה היא 'את שבתתי תשמרו', שיראה לאחוז עצמו בכל מה שיוכל בקדושת השבת, בשמירת שבת ובלימוד תורה בשבת ובתפילות השבת, ומסיים הכתוב: 'לדעת כי אני ד' מקדשכם', רצ"ל אם יעשה כן וישתדל בכל מה שבכוחו לעשות בשבת, אז ישפיע עליו הקב"ה קדושת השבת מלמעלה.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע כותב: ברשיז"ל אך למעט שבת ממלאכת המשכן. והק' הרמב"ן ז"ל הרי מיעוט 'אך' נאמר על השבת ואם הוא ממעט במלאכת המשכן א"כ הוא ריבוי בשבת שגם מלאכת המשכן אסורה בה,

ה"שמע שלמה" שואל: דפתח הפסוק ב'מחלליה' – שזה לשון רבים, וסיים ב'מות יומת' – לשון יחיד, וכן 'כל העושה' נמי לשון יחיד. ועוד, מדוע לא מסיים בלשון שפתח 'כי כל מחלליה' אלא 'כי כל העושה'? ונראה שהדין הוא [שבת צג], שאם היה כח ביד אחד להוציא את הקורה לבד והשני אינו יכול לבד, ונשתתפו שניהם בהוצאה, זה שיכול חייב, והשני נקרא מסייע ומסייע אין בו ממש. וז"ש 'מחלליה' – יש מציאות ששנים יחללו אבל רק אחד יומת, ונתן טעם 'כי כל העושה מלאכה' – דוקא 'יומת', אבל האחר אינו נקרא עושה רק מסייע.

ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת: (לא טו)

איתא בגמרא: חשבונות של מה בכך מותר לחשבן בשבת. ומפרש ה"תבואות שור", כי הכוונה היא לחשבונות על הריקנות והאפסיות של תענוגי העולם הזה, ועל שמבלים את הזמן בדברי הבל וריק, בבטלה ובעניינים של מה בכך. חשבון נפש כזה מותר לעשות בשבת.

'ששת ימים יעשה מלאכה וגו' כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש' וגו'. – ויש עוד טעם למנוחת שבת – אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' על כן צווק ה' לעשות את יום השבת'. לכן לא די שנחים בשבת, אלא שצריך גם לעבוד בששת ימי המעשה. וכך נאמר [באבות דרבי נתן פרק יא]: שמעיה אומר אהוב את המלאכה וכו', כשם שהתורה ניתנה בברית כך המלאכה ניתנה בברית, שנאמר 'ששת ימים תעבוד'. כי אם הולכים בטל בשאר הימים, אז השבת אינה זכר ליציאת מצרים שעל ידה נחו לאחר ימי עבודה קשים.

ושמרו בני ישראל את השבת לעשת את השבת לדרתם וגו': (לא טז)

האור החיים הק' זי"ע מפרש את הלשון 'ושמרו בני ישראל את השבת' 'ושמרו' הוא מלשון 'המתנה', וכלשון הפסוק: 'ואביו שמר את הדבר'. והתורה באה לצוות שלא תהיה השבת טירחא על האדם מפני שנמנע ממלאכות ומעשיית רצונו וחפצו, אלא צריך לשמוח בשבת בשלימות הרצון, ותמיד יהיה ממתין

מכל מקום ברור שבעל הבית לא עקר מדירתו. מה שאין כן כשמסירים את השלט, מורה הדבר שבעל הבית עקר לצמיתות, כן הדבר באדם מישראל המסיר את האות – השלט – הזה, ואינו שומר שבת, סימן הוא לו כי רוח היהדות נסתלקה ממנו ר"ל.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע מביא בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע ששאל: למה אין מתפללין בשבת על "דעת" כמו שמתפללין "וטהר לבנו"? ונראה דשבת היא בעצם דעת, כמ"ש 'לדעת כי אני ה' מקדשכם', ושבת קביעא וקיימא ואינה זקוקה להתעוררות שלנו.

ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה: (לא יד)

אומר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: אצל יום טוב נאמר: חלקהו חציו לה' וחציו לכם. אבל בשבת, 'כי קדש הוא לכם'. ה"לכם" הוא גם כן קדש, גם האכילה ושתייה שהם לצורכי הגוף קודש הם.

בירושלמי: ר' חייא אזל לחד אתר חזא לאחד דתליש עשבא בשבתא, למחר יצא וכתב 'מחלליה מות יומת'. ומקשים, למה חיכה עד למחר שיכתוב להם את הפסוק, היה לו לאמור להם ומיד?

ויש להסביר אומר הגר"א לפי הגמרא במגילה: אמר ליה ר' חייא לר' שמעון בר רבי אילמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קולך – והלויים נפסלים בקול – אתא אמר ליה לאבואה, אמר ליה זיל אמור לו כשאתה מגיע אצל 'וחכיתי לה' (ישעיה ח יז), לא נמצאת מחרף ומגדף. ופירש רש"י משום שר' חייא היה קורא ל"חית" "הא" ונראה כאומר והכיתי. ולכן אם ר' חייא היה אומר להם את הפסוק 'מחלליה מות יומת', היה נראה כאומר מהלליה, לכך צריך היה לחכות למחר ולכתוב.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אמר: פעמים שאדם חושב, מה שייכות יש לו עם הש"ק, שהיא מדרגה גבוהה, אך זהו טעות, שלכאז"ל מישראל יש שייכות לש"ק, כי כמו אצל 'מחלליה מות יומת' – יש לכל אדם מישראל שייכות בו, היינו אם הוא עבר וחילל שבת ח"ו מחוייב מיתה – יהיה מי שיהיה, כמו כן בקדושת שבת יש לכל או"א שייכות אל הקדושה.

ומצפה מתי תבוא ש"ק ויקיימנה ועיי"ש בדבריו הנפלאים.

בא' מפירושו על הפסוק, כתב האוה"ח הק': כי הנה מצד ההלכה פיקוח נפש דוחה שבת, והטעם אמרו בגמרא: רבי שמעון בן מנסיא אומר 'ושמרו בני ישראל את השבת' אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ע"כ. ולפי זה הנה הדברים אמורים רק באופן שע"י החילול שבת יתרפא החולה ויחיה ויוכל לשמור עוד שבתות, אבל אם הוא חולה מסוכן כל כך שבוודאי לא יוכל לחיות אפי' עד לשבת הבאה, א"כ לא שייך אצלו טעם ההיתר כדי שישמור שבתות הרבה, ואין מחללין עליו את השבת.

וזה שאמר הכתוב: 'ושמרו בני"י את השבת', רצ"ל שיש לשמור על בריאות וחיי בני"י אפילו אם תצטרך לחלל שבת כדי להצילם, אבל אימתי אמרתי לך ששומרין על חיי בני"י אפילו ע"י חילול שבת – זהו רק 'לעשות את השבת', כלומר שע"י שיצילו את חיינו יוכל לחיות ולעשות השבת הבאה, אבל מי שבוודאי לא יתרפה כל כך, וכל עסק הרפואה לא תועיל לו רק על איזה ימים, ועוד קודם השבת לא יהיה בר קיימא, אין מחללין עליו את השבת, עכדה"ק.

והרבה תמהו על האוה"ח הק', כי דבריו המה היפך גמרא מפורשת במס' יומא: מצאוהו חי מפקחין עליו את הגל אפילו לחיי שעה, ומבואר שם שאפילו על ספק חיי שעה מחללין את השבת, וכן איפסקא הילכתא בשו"ע סי' שכ"ט סק"ד.

וכתב בספה"ק "אמרות טהורות", שראה פעם בספר "עמק יהושע האחרון" שהביא בשם הרה"ק מאוסטרובצא זי"ע תירוץ נאה ליישב דברי האוה"ח הק': בהקדם מה שקשה לכאורה, למה הוצרכו ללמוד להתיר להציל חיי החולה מדרשת חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, והלא גם בלאו הכי פיקוח נפש דוחה כל איסורים שבתורה כנלמד מהכתוב 'וחי בהם', ולא שימות בהם, א"כ למה הוצרכו לימוד נוסף מ'ושמרו' להתיר לחלל את השבת להציל חיי החולה.

אמנם הענין הוא כי יש הפרש בין שני היתרים אלו, כי הפסוק 'וחי בהם' אינו אלא 'דחייה' על האיסור, היינו כיון ששמירת האיסור סותר ל'וחי בהם', על כן נדחה האיסור, אבל כל מה שאפשר להדר אחר היתרא מהדרינן, כי אין כאן אלא דיחוי, וגם מטעם זה אם אפשר להעשות על ידי אחרים יניח לאחרים לעשות, כי

יש לכל אדם להתאמץ לקיים כל מצוה כל עוד שיש לו מציאות לקיימה, אמנם במצות שבת בא לימוד חדש, חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, שהוא היתר גמור ו"מצוה" בקום ועשה שמוטל על כל יהודי, שילך וישתדל בעצמו לחלל את השבת כדי שיוכלו לשמור שבתות הרבה, ולא ישתמט ממצוה זו אפילו אם יכולה להעשות ע"י אחרים, כיון שאינו דיחוי אלא היתר גמור וחיוב מצוה בקום ועשה.

ועפ"ז מבאר דברי האוה"ח הק': כי מצוה מחודשת זו שחלה על כל יהודי לחלל את השבת בקום ועשה כדי שישתמרו שבתות הרבה, לא יתכן חיובה אלא באופן שאכן יש אפשרות שישמור החולה שבתות אחרות, אבל אם מסוכן כל כך שבוודאי לא יוכל לחיות עד לשבת הבאה, אזדא לה מצוה זו ותו ליכא חיוב לחלל את השבת מצד לימוד זה, אבל ודאי עדיין מותר וצריך לחלל עליו את השבת מטעם 'וחי בהם', אלא שזה בגדר דחייה בלבד, ואם יכולה להיעשות ע"י אחרים יעדיף שתיעשה ע"י אחרים, עכ"ד.

הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע כתב ליישב דברי האוה"ח הק': דמיירי כגון שצריכין לבשל סממנין להציל חיי החולה, ואין עוד שהות בשבת להספיק לבשל סממנין וגם לעשות הרפואה בו ביום, כי עד גמר הבישול כבר יהיה מוצ"ש ורק אז יעשו רפואת הסממנים, ואף אז לא תהיה ההצלה אלא לחיי שעה, לעוד ימים אחדים, באופן זה אין מחללין את השבת, שבוין שלא יתרפא בשבת אלא ביום חול – וגם לא יחיה עד לשבת הבאה, נמצא שע"י חילול שבת זה לא יבוא לידי שמירת שבת אפילו שעה אחת, על כן לא הותר, ומה שאמרו חז"ל שאפילו על חיי שעה מחללין – היינו כשיש שהות לרפאות את החולה – אף לחיי שעה – בשבת עצמו. עכ"ד.

עו"א: נאמר 'ושמרו', לשמור את השבת, ושומר הישן – מועל בתפקידו. וזה שאמרו חז"ל: שינה בשבת תענוג, הפירוש הוא: שבשבת יוצאים ידי חובת שינה על ידי תענוג של שבת.

בתרגום יונתן בן עוזיאל: למעבד תפנוקי שבתא. ומפרש בפירוש יונתן שם: שקשה לי' מאי 'לעשות'? והלא שב ואל תעשה הוא, אלא שלא להתעצב בשבת ולעשות תפנוקיהון ותענוגים וכו' עיי"ש.

בדיבור אחד ולא יהיו רחוקים זה מזה, כי אחד לא יועיל כלום בלא חברות.

שואל ה"זית רענן": הלשון 'לעשות' תמוה, כי לכאורה איזו עשייה יש בשבת, והלא כל מצות שבת הוא בשב ואל תעשה?

ונראה לומר, דהנה מצינו מלת "עשיה" המשמשת לפעמים במובן מסירה. דוגמא לכך אנו מוצאים בפסוק בפרשת נשא: 'ואת כל אשר יעשה להם', שפירש רש"י על פי התרגום: "וית כל דיתמסר להון", דהיינו: ואת כל אשר ימסר להם, לבני גרשון. הרי שיש לשון 'עשיה' שכוונתה מסירה. אף כאן, מלבד הצווי לישראל לשמור את השבת, שנמסר להם במעמד הר סיני, ציוה להם גם שימסרו את שמירת השבת לדורות הבאים אחריהם, וכך תהיה השבת ל"ברית עולם", כאשר תמסר על כל כלליה ודקדוקיה מדור לדור.

'ושמרו בני' את השבת לעשות את השבת' – שואל הרה"ק ה"אמרי אש" ממודז'יץ זי"ע תרתי למה לי? אלא איתא בגמרא (שבת קיח): אילמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין. למה דווקא שתי שבתות? ואפשר לומר, כי שני פנים לשבת: אחד בבחינת "שב אל תעשה", שמירת הדיבור והליכה וכיוצא בזה, ואחד בבחינת קום ועשה, תענוגי שבת, לימוד התורה וכיוצא בהם. וזהו שאמרו: אילמלי משמרין ישראל שתי שבתות, היינו לשמור ולקיים את שני חלקי השבת, אז מיד נגאלין. הוא שאמר הכתוב כאן: 'ושמרו בני ישראל את השבת', היינו בשב ואל תעשה, ו'לעשות את השבת' היינו בקום ועשה, אז 'לדרתם ברית עולם' – מיד נגאלין, ונזכה ליום שכולו שבת.

ביני ובין בני ישראל את השבת לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: (לא יז)

ברש"י: ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע, וכל פעלו במאמר, הכתיב מנוחה לעצמו, לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע.

אומר הרה"ק ה"ישמח ישראל" זי"ע: היינו: להראות שאף בדברים הרוחניים שייך מנוחה וקדושה, היינו לשבר את האוזן. כי אף שלכאורה האוזן היא מן החושים שאינם ברשותו של אדם, והשמועה אינה אלא רוחניות, מכל מקום יוכל האדם לקדש ולטהר את

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע שהקשה, איך מותר לעשות חשבון הנפש בשבת, כי בוודאי אין לאדם תענוג בהעלותו על לבו גודל שפל מצבו, וקרא כתיב 'וקראת לשבת עונג', ואמר בלשונו הקדוש: כתיב 'ומלתם את ערלת לבבכם' וגו', ומילה דוחה שבת.

אומר הרה"ק מקוברין זי"ע: כתיב לדרתם חסר וא"ו לשון דירה, דהיינו שצריך כל אחד לעשות את השבת בדירה שלו, שכל זמן שנוסעים ועדיין לא הגיעו לדירתם אין דעתם מיושבת עליהם, כמו כן צריך להשתוקק כל השבוע ליכנס לשבת מקום דירתו הקבוע.

הרב אב"ד קוטנא זצ"ל דורש: מי שרוצה שבניו ישמרו את השבת, עליו להיות זהיר במצוות שמירת שבת בכל חומרתן ולא להראות שום נטיה להקל בשמירתה, כי כשרואה הבן שהאב מקל בקלות לטובת איזה הפסד ממון וכדומה, אז הוא מקל בחמורות. 'ושמרו בני ישראל את השבת', השמירה צריכה להיות רק – 'לעשות את השבת לדורותם', שתהיה שמירה בעבור הדורות.

יש משל ידוע בשם הבעש"ט הק' זי"ע: לבן מלך שהיה שבוי בין אנשים נחותים. יום אחד הגיע אליו איגרת מאביו המלך והוא רצה לקרוא אותה בשמחה. מה עשה? השקה את האנשים יין. שמחו הם במשקה התוסס ואילו הוא שמח בשמחת הקריאה באיגרת. אף בשבת יש לענג את הגוף, לבסס את החומר ולגרש את עצבותו, שלא יפריעו לשמחת הנפש בדביקותה בהשי"ת.

שואל הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע: יש לדקדק בפסוק שהוזכרו בו שתי פעמים 'שבת', ובראשון אמר 'ושמרו' לשון שמירה, ובשני 'לעשות' לשון עשייה.

ויש לומר הטעם שאמר שתי פעמים 'שבת', היינו בהזמנה ראויה קודם שתבא ואח"כ לעשות את השבת להיות זהיר בכל דיני שבת. ועוד שאם יהיה זהיר שבת אחת יעשה בודאי אף שבתות אחרות, כי ב' מלאכים יתנו לו ברכה זו.

וזהו הטעם שאמרו ז"ל [שבועות כ:]: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, לפי שאי אפשר לשבת מבלי שמירה וזכירה, דהיינו הזמנה וזהירות, לכך צריך שיהיו כולם

שיש לו, הכל זה רק מציאה – שנותנים זאת מתנה מן השמים.

וזה בא המדרש להדגיש כאן. שאפילו מש"ר שלמד מפי הגבורה, בכל זאת התורה אומרת אצלו: 'ויתן' לשון מתנה, שאעפ"כ הוא קיבל את התורה רק בדרך מציאה ומתנה, וכדכתיב 'ומתנה נחליאל'.

עיין ב"שפת אמת" תרס"ב שמדבר על סמיכת הפרשיות של שבת לככלותו לדבר עמו, ומסיים: ובשבת נתגלה זה שורש התורה ומרע"ה כמ"ש מ'מזמור שיר ליום השבת ר"ת למש"ה. "והתורה שלמדים בשבת אין בה שכחה".

אל העיר פרעשבורג נקלע פעם תלמיד חכם גדול, שנאלץ לכתת רגליו בין נדיבי עם לבקש תמיכה. כששמע ה"חתם סופר" זצ"ל כי צדיק בא לעיר, מיהר לזמן את הממונים על חברת הכנסת כלה שבעיר, ודרש מהם להעניק לאותו גאון סכום נכבד. טענו הללו כי בספי הקופה מיועדים להכנסת כלה ולא להחזקת תלמידי חכמים, אולם החתם סופר שלל את דבריהם ואמר: הרי אמרו חז"ל במדרש על הפסוק 'ויתן אל משה ככלתו', שתלמיד חכם נחשב כמו כלה, מה היא מקושטת בכ"ד תכשיטים, אף הוא מקושט בכ"ד ספרי הקודש, ואם כן יש לתלמיד חכם דין כלה, וראוי אפוא לתמוך בו.

וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו: (לב א)
אומר הרה"ק ה"אבני נזר" זי"ע: כל זמן שנפשם של ישראל היתה קשורה ודבוקה במשה רבינו, לא היו יכולים לבוא לידי שום טעות ושום קילקול. משה רבינו היה מאיר לתוך לבם, כשעלה משה למרום והיו הלוחות טפחיים ביד הקב"ה וטפחיים ביד משה וטפחיים מפרישים בין יד ליד, כמובא במדרש, הגיע משה אל תכלית הדיבוק והחיבור בהשם יתברך, אז היה מרומם מישראל ולא היה לו שום חיבור עמהם. אותה שעה יכול היה השטן להביאם לכלל טעות.

ה"אור החיים" הק' שואל: הנה לגבי עבודה זרה נאמר

עצמו על ידי קדושת שמירת שבת במחשבה, שאפילו האיברים האלה שאינם ברשותו לא ישמעו מה שאינו לרצון הקב"ה.

אמר הרה"ק ה"אבני נזר" זי"ע: לפיכך נתן להם הקב"ה לישראל אותות של קדושה, כגון שבת, מילה, תפילין וציצית, לפי שהיינו עתידין לגלות ולהיות אבודים בין האומות, כפי שאמר דוהמע"ה: 'תעיתי כשה אובד' – שהיא אבידה המתבקשת שמחזירין אותה בסימנים מובהקים מן התורה, וכיון שיש לנו סימנים, אותות, סופינו להיות מוחזרים לבעלים המחפשים אותנו, וכבר מעתה היינו ברשות הבעלים, 'ה' אלקינו עמנו'.

הרה"ק ה"זכרון קדוש" המוהרשד"י מסלונים זי"ע הי"ד ביאר את הכתוב 'שבת וינפש', ואחז"ל כיון ששבת ווי אבדה נפש. ע"ד הספור מהרה"ק ר' הירש הארקער זי"ע, שאחד הזכיר לו שהשי"ת יעזור רפואה שלימה לבנו הרה"ק ר' שאול'קע, שהיה אז חולה אנוש, ונתרגש הרה"ק ר' הירש ונענה: מה אתה מבלבל לי בראש, א רגע פון שבת איז טייערער פון טויזנט שאול'קעס. ועי"ז היתה לו כבר רפואה. וזהו כיון ששבת, שנכנס בקדושת שבת, ווי אבדה נפש, אינו זוכר את הנפש כלל, ועי"ז גם פועל לטובה, ווי אבדה נפש, שנאבד הווי ומתרפא.

ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדות לחת אבן וגו': (לא יח)

ברש"י: 'לחת' – לחת כתיב, שהיו שתיהן שוות. שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: לכאורה מאי נפקא מינה אם הלוחות היו שוות או אחד ארוך ואחד קצר? ואפשר, שעל צד אחד של הלוחות היו המצוות שבין אדם למקום ועל הצד השני המצוות שבין אדם לחבירו, וזה מה שרש"י התכוין באומר: שהיו שוות, ללמד שצריכים לקיים את שניהם בשווה.

עו"א במדרש: שהיה לומד ושוכח עד שניתנה לו במתנה. כוונת המדרש נראה עפ"י מ"ש הרבי מקאצק זי"ע על הגמרא: יגעת ומצאת תאמין. דלכאורה קשה, הרי היגיעה והמציאה הם שני דברים הסותרים זה את זה, והסביר הרבי מקאצק שהפירוש שאפילו לאחר שמתייגעים כ"כ הרבה, בכ"ז צריך לדעת שכל מה

שבכוהו לעשות אלהים במקום משה, מדוע אינם ממנים אותו עצמו כמנהיג עליהם.

ומבאר על פי מעשה שארע לו: הדבר היה כאשר בביאליסטוק עמדה הקהילה המקומית למנות רב חדש, שמות שונים של מועמדים לתפקיד החשוב עלו וירדו, ובין השאר עלה גם שמו של רבי מאיר שמחה מדוינסק, אולם בציבור היו שהתנגדו למועמדתו והמשיכו לחפש מועמד אחר, שאינו מוכר כל כך.

תכונה זו ראינו כבר במעשה העגל – אמר על כך ה"אור שמח" – מעדיפים אנשים להעמיד עגל בראשם ובלבד שלא למנות מישהו שהם כבר מכירים...

ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו' והביאו אלי: (לב ב)

אומר הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: הלב הוא הרצון, והלב תלוי בכיס. אם כן, בכסף וזהב המקובצים תלויים רצונות הרבים. אהרן התכוין לקבץ זהב מכל ישראל ולעשותו גוש אחד, פועל דמיוני כאות וסימן לאחדות רצונות ישראל. הזהב יובא באש, והאש תוציא ממנו את ארס הנחש הקדמוני, ישאר הזהב אחרי ההיתוך נקי וטהור. וכך יהיו ישראל עדה קדושה אחת. אך אנשי הערב רב הכניסו בזהב כוחות טומאה והם היו מושכים לחיבור רע וממנו יצא עגל.

ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן: (לב ג)

אומר הגאון רבי אייזל חריף רבה של סלונים בדרך צחות: אמנם חטא גדול חטאו ישראל במעשה העגל. בכל זאת חייבים להודות כי עלה דור המדבר על דורנו. שבני דור המדבר היו מוכנים לנדב את כספם וזהבם למען עשות להם אלהים, והיום בעוונותינו הרבים, מוותרים על אלקים ובלבד לעשות הון ועושר ...

שואל הרה"ק רבי אברהם מטשעכנוב זי"ע: לכאורה קשה, איך נטלו בני ישראל מזהב מצרים שהגיע לידיהם עפ"י ציווי השם, כמ"ש 'דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו' וגו' ועשו מאותו זהב עגל? אלא, אמנם מאותו זהב לא עשו עגל, אלא מהזהב שהגיע לידם בביזת הים, שלא בא לידם עפ"י ציווי השם, ואדרבה, והראיה לכך, שמש"ר היה צריך להסיעם בעל כרחם מן הים שנאמר 'ויסע משה'

ייהרג ואל יעבור, מדוע איפוא לא מסר אהרן את נפשו לבלתי שמוע אליהם אף אם יהרגוהו כשלא יעשה להם עבודה זרה?

אלא ההסבר הוא: שלא הכריחו את אהרן לעבוד עבודה זרה. דרשו ממנו רק 'קום עשה לנו אלהים'. ובה האיסור הוא רק משום 'לפני עיוור לא תתן מכשול'. ועל זה אין מחוייבים למסור את הנפש.

בספר "דרוש שמואל" כתב: שמעתי בשם הרב רבי משה ז"ל אב"ד דק"ק וילנא, דאיתא במדרש אסתר רבה בפסוק 'איש יהודי היה', א"ר יוחנן כל מי שנאמר בו "היה", הוא מתחילתו ועד סופו, וכן במשה רבנו כתיב: ומשה "היה" – משום שהיה מתוקן לגאולה מתחילתו ועד סופו, ורבי לוי חולק ואומר כל מי שכתוב "היה", ראה עולם חדש. וזהו שאמרו 'כי זה משה האיש לא ידענו מה "היה" לו', ר"ל לא ידענו הפי' של "היה", אם פירושו מתחילתו ועד סופו יהיה גואל, וא"כ הוא יבוא, או "היה" כפירוש השני – וא"כ לא יבוא.

הגר"ז סורוצקין זצ"ל כותב בספרו "אזנים לתורה": שבני ישראל לא ביקשו מנהיג אחר במקום משה רבינו הנעדר, אלא: 'אלהים', כי כך הוא המנהג בישראל – הסתלק מנהיג, מתחילים להעריץ אותו ולאמור, כי רק 'אלהים' יכול למלא את מקומו...

כתב ה"עברא דדשא": וי"ל דאי הבנת עומק הענין במהות הנהגת רועה נאמן, הוא מה שגרם לבני ישראל להיכשל בחטא העגל, דכתיב 'ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים' וגו' 'כי זה משה האיש' וגו'. שבני ישראל בראותם שמשה רבינו ע"ה אינו נמצא איתם, השליכו אחרי גיוסם את העבר, באמרם 'זה משה האיש לא ידענו מה היה לו', ומיד פנו לחפש אלהים אחרים שילך לפניהם, ובאמת היה להם להתבונן במורשה הנצחית של הצדיק שנשאר אף אחרי פטירתו, כי עיקר התקשרות לצדיק הוא בפנימיות ולא בחיצוניות, וזו היתה הטענה אליהם, אמאי לא התדבקו בפנימיותו של משה רבינו ע"ה, כי אף אם מת משה, וחסר הנהגה חיצונית של הצדיק, מ"מ פנימיותו עדיין כאן, ואפילו יכולים לקבל ממנו עוד יותר מבחיים חיותו.

ה"אור שמח" זצ"ל מבאר את בקשת ישראל מאהרן לעשות להם אלהים, שלכאורה אם סבורים הם

ופירש"י הסייען בעל כרחן, ומאותו זהב עשו את העגל.

וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר: (לב ה)

שואל ה"פרדס יוסף": מדוע אל דחה אותם אהרן עוד מעט, עד שיבא משה, ושוב לא היה צריך לעשות עבורם את העגל?

ומתוך: שאהרן חשש שיהיה חילול ה', שהרי בעבודה זרה מחשיב הקב"ה את המחשבה כמעשה, ובמחשבה כבר חטאו ישראל, וממילא בודאי תבוא פורענות קשה עליהם, ויאמרו הגוים כי פורענות זו באה להם 'מבלתי יכולת ה' להביא אותם אל הארץ' ולא משום שעבדו ע"ז.

על כן עשה אהרן את העגל, כדי להוציא מן הכוח אל הפועל את המחשבה לעבוד לעגל הזהב, וכך יודע הדבר שלא עבד קודשא בריך הוא דינא בלא דינא, ויתקדש שם שמים בעולם.

וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים: (לב ז)

ברשי": לך רד – מגדולתך.

הנה בפסוק 'כי לא תשתחוה לאל אחר' הרי"ש היא גדולה, שלא תתחלף בדל"ת. ובפרשת דברים 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד' הדל"ת היא גדולה שלא תתחלף בריש. אומר ה"מרגינתא דרב": ובמעשה העגל נתחלפו הדל"ת ברי"ש, וזה שנאמר למשה: 'לך רד' – מגדולתך, מן האותיות הגדולות, כי אין צורך בגדולתן.

שמעתי מהרבי ה"פני מנחם" זי"ע שסיפר, כי הרה"ק רבי יעקלי מראדזמין זי"ע שלח להרה"ק הרבי ר' העניך זי"ע, שבאם לא יבוא אליו הוא יורידהו מכל המדריגות, והשיב לו הרבי ר' העניך זי"ע: שלהיכן שהוא רוצה להשליכו שם הוא כבר עתה... ואמר ע"ז הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שאצל משה רבינו ע"ה שהיה עניו גדול, היה ה"לך רד" בעצמו מדריגה.

הרה"ק המוהר"י מווארקי זי"ע שאל את הרה"ק רבי בעריש מביאלא זי"ע: מדוע בפר' כי תשא כתיב: 'כי שחת עמך', שלא רצה הקב"ה בערב רב, ואילו במגילת

אסתר כתיב 'ורבים מעמי הארץ מתייהדים', וא"כ לשמחה מה זו עושה אם הקב"ה אינו חפץ בערב רב? ואמר בעצמו תירוץ: אינו דומה קידושין ראשונים לקידושין שניים. ע"כ.

ופירש האדמו"ר מביאלא את דבריו הקדושים: כי הנה בחוה שאמרה לנחש 'אמר אלקים לא תגע בו' נענשה ע"ז, וקשה, מה חטאה בזה, הלא רשאי אדם לעשות לו גדר שלא יחטא? אך היא לא היתה צריכה לערב קודש בחול ולהגיד שכך אמר אלקים.

וזה עצמו היה אצל משה, כי הערב רב קיבלו את התורה יחד עם ישראל והיו קידושין הראשונים ונתערב חול בקודש, והיו אצל עצמם במדריגה אחת עם ישראל, ולא טוב הדבר ההוא. אך אצל מרדכי, הגרים ידעו שישראל הם העיקר, ויודעים בעצמם שאינם כלום לא איכפת כלל, אלא אדרבא לא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, ולכך השמחה ב'רבים מעמי הארץ מתייהדים'.

הרה"ק מסקווער זי"ע היה חוזר תמיד על דברי ה"תשואות חן" בפרשת בא בשם הרה"ק המוכיח מפולנאי זי"ע, דהנה מעלת וגדולת משרע"ה היה בזה שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, אמנם על ידי מעשה העגל לא היה יכול עוד להיות עניו מכל אדם, כי אחרי שבני ישראל עשו מעשה זו בהכרח שמשה רבינו הוא עתה גדול וטוב מהם, וממילא נפל משה ממדריגתו הגדולה בענין ענוה, וזהו שאמר לו השי"ת "לך ר"ד", רצ"ל בעל כרחך נעשה לך עתה ירידה במדריגת הענוה שלך, 'כי שחת עמך' ואי אפשר לך שתהיה פחות מהם – ואע"פ שעדיין לא ידע משה מכל הנעשה למטה, עכ"ז לא היה יכול להיות עוד בדרגת הענוה כמקודם.

ועל כן הלך משה ושיבר את הלוחות, כדי להשתתף עם ישראל בהעבירה, ע"ד שאמר"ל: כל השובר כלי בחמתו כאילו עובד ע"ז, ועי"ז שוב אינו גדול מהם, ויכול לחזור לאיתנו להיות עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, ולזה אמר לו הקב"ה 'אשר שברת', ודרחז"ל יישר כחך ששברת.

הרה"ק רבי יצחק זעליג מסקולוב – קאצק זי"ע היה ראש המדברים בהנהגת יהדות פולין. פעם, תמה בפניו אחד על כך שמנהיג קהלה בישראל הופך להיות נואם

ולתקן אותם, לפיכך אמר לו הקב"ה 'לך רד' – רד מגדולתך, ונתנדה מפי בי"ד של מעלה, כדי שיהיה לו שייכות עם אלו מבני ישראל שחטאו, ועי"ז יוכל לסייע בעדם לחזור בתשובה ולתקן מה שעוותו עם ישראל.

סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: (לב ח)

החיד"א בספרו "נחל קדומים" כותב: לכל עבירה יש "לאו" או "לאוים" משלה. ולעבור על כל התורה כולה אי אפשר אלא בהזדמנויות שונות ובזמנים שונים: אכילת חמץ – בפסח, איסור אכילה – ביום הכיפורים וכדומה. אבל לגבי עבודה זרה נאמר, שכל המודה בעבודה זרה כאילו כופר בכל התורה כולה. ואפשר איפוא, ברגע אחד לעבור על כל תורת ה'. וזהו, 'סרו מהר מן הדרך אשר צויתם' – על ידי מעשה העגל כפרו בכל התורה כולה בשעה קלה. 'סרו מהר מן הדרך'.

שואל הגאון רבי חיים שמואלביץ ר"י מיר זצ"ל: כיצד יתכן שבנ"י חטאו במעשה העגל, והלא מדובר בדור המדבר שעמדו שעה קודם לכן במעמד הנשגב של הר סיני וקיבלו את התורה, איך לפתע נפלו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ועבדו לעגל? והרי לא הרי חטא עי"ז כשאר החטאים, בעוון עי"ז אין היצר יכול להכשיל את האדם בבת אחת, וכמו שאחז"ל [שבת קה:]: כך אומנותו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך, ולמחר אמר לו עשה כך, עד שאומר לו וכו', א"כ איך הצליח השטן להכשילם באופן של "סרו מהר"?

והסביר עפ"י דברי אחז"ל [שבת פט.]: בשעה שעלה משה למרום אמר להם אני בא לסוף ארבעים יום בתחילת שש, לסוף ארבעים יום בא שטן וערבב את העולם, אמר להם משה רבכם היכן הוא, אמרו לו עלה למרום, אמר להם בא בשש, ולא השגיתו בו, הראה להם דמות מטתו.

חז"ל מגלים לנו כאן כיצד נכשלו ישראל בחטא העגל, שמשעה שיצאו ממצרים עד עתה, היה משרע"ה הולך לפניהם, מנהיגם ומורה להם את הדרך ילכו ואת המעשה אשר יעשו, והנה לפתע פתאום מראה להם השטן כי משה מת ומטתו פורחת באויר אל מול זה עמדו ישראל בפחד ובבהלה, ובראותם כך איבדו

באסיפות ועסקן ציבורי, והוא השיב לו בחריפות: הולך אני בדרכו של משה רבינו, שהרי משה בודאי היה רבי לכל הדעות, ישב בראש ההר ונהנה מזיו השכינה, אולם בינתיים עשה הערב רב למטה את העגל ויצא במחולות. אמר לו הקב"ה למשה 'לך רד כי שחת עמך', בזמן שהעם משחית את דרכו, לא העת לשבת ברומו של עולם, אלא יש לרדת אל העם ולהוכיחם בדברי תוכחה, 'לך רד' גיי רעד! [=דבר, בלשון אשכנז]!

ברש"י: רד מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם, באותה שעה נתנדה משה מפי בי"ד של מעלה. אומר ה"עברא דדשא": אמנם אין לנו שום השגה בחטא העגל שהרי אמרו חז"ל לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה, ואולי נכלל ברמז בלשון חז"ל מעשה עגל נקרא ולא מתרגם, שלהבינו ולהשיגו אי אפשר, אבל מ"מ הרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וצ"ב על מה הגיע עונש חמור כל כך למשרע"ה שבאותה שעה נתנדה מפי בי"ד של מעלה.

וי"ל בהקדם מה דאיתא בגמרא [נדרים ז:]: מר זוטרא חסידא כי מחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה ברישא והדר משמת בר בי רב וכי עייל לביתיה שרי לנפשיה והדר שרי ליה. וכתבו שם בתוס': פירש ר"ת שזה היה עושה כדי שלא ישכח להתיר הנידוי של בר בי רב, אבל עכשיו משמית נפשיה מתוך כך שהיה זכור להתיר שלו זכור יהיה נמי להתיר של בר בי רב. ור"י פירש דלכפרה היה עושה כך שלא יענש במה שמנדה צורבא מדרבנן, כי בקושי יש לנדונו כמשאחז"ל, ואע"פ שזה היה מתחייב שמתא מן הדין אעפ"כ היה ירא מן העונש לכך היה משמית נפשיה לכפרה.

וע"ד העבודה ו"ל עפ"י מה שאמר כ"ק אאז"ל הרבי ה"פני מנחם" זי"ע בשם ה"נועם אלימלך" שצדיק הרוצה להטות לבות בני ישראל לאביהם שבשמים, צריך להטות את עצמו אליהם, וצריך הצדיק הרוצה להטיב לאיש ישראל לירד קצת ממדריגתו כדי שיהיה לו קשר ושייכות עמו שיוכל לסייעו ולתקנו. ולכן כשמר זוטרא חסידא רצה להעלות ולתקן בר בי רב שסרה, היה משמית נפשיה ברישא כדי שיהיה לו איזה נגיעה ושייכות אתו, ועי"ז יוכל לסייעו ולהעלותו.

וזה מה שאמחז"ל באותה שעה נתנדה משה מפי בי"ד של מעלה, שהנידוי לא היה עונש, אלא לטובת בני ישראל, כי משה איש האלקים לא היה לו שום שייכות לחטא העגל, ואיך היה יכול להעתיק עבור בני ישראל,

וכתב ה"אגרא דכלה" שהקב"ה דיבר הדברים באופן שאפשר לפרש כשני הפירושים, שאם ח"ו לא ישבו ישראל יהיה הפירוש כפשוטו ח"ו, ואם יעשו תשובה אז יתפרש דברי השי"ת לטובת ישראל – כדברי הרה"ק מקאזניץ זי"ע. ודפח"ח.

ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה: (לב יא)

האלישיך הק' מסביר את טענתו של משרע"ה: הבא בחשבון מאין באו, מאיזה מקום הוצאתם, ממקום גילולים והתועבה. ולכן, פנה אל התלאות ואל לחטאות, כשתפנה אל התלאות אז החטאים ממילא יתמו.

ויש להבין, מה פשר השאלה של משרע"ה, וכי לא ידע שבשביל חטא העגל חרה אף ה' בעם ישראל? ואומר הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע: הכוונה בזה, 'למה ה' – על מה תהיה ה' ועל מי תכנה אלקותך כביכול, אם 'יחרה אפך בעמך' ותעשה בהם כלה, שהרי שמך הגדול אינו מתכנה אלא על ישראל באומרו ה' אלקי ישראל.

במדרש: פתח של תשובה פתח לו הקב"ה למשה. בשעה שעשו ישראל העגל היה משה מפיס את האלקים ולא היה שומע לו, אמר לו הקב"ה אפשר שלא נעשה בהם מדת הדין על שבטלו את הדיבור? אמר משה: רבון העולם, כך אמרת בסיני 'אנכי ה' אלקיך', 'אלקים' לא נאמר, לא לי אמרת?! ואני ביטלתי את הדיבור, אתמהה לי?!

מסביר ה"ילקוט הגרשוני": זה מה שמשה רבינו ניסה לפייס את הקב"ה 'ויחל משה את פני ה' אלקיו' – הוא ניסה לפייסו בטענה זו, שניתן היה להבין מדבריו שהוא רק אלקיו.

על זה ענה לו הקב"ה: 'ועתה הניחה לי ויחר אפי ואכלם', הניחה לי' – את הטענה הזו של לי ולא להם' תניח, ואז 'יחר אפי בהם ואכלם'.

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל ביאר: הטענה נגד עם ישראל לא היתה על שעבדו את העגל, הערב רב הוא זה שעבד את העגל ולא עם ישראל כולו. הטענה כלפיהם היתה מדוע לא מחו ביד העובדים עבודה זרה. והנה, החיוב למחות ביד עובדי עבירה הוא מצות עשה, ועל מצות עשה עונשים רק "בעידנא דריתחא" –

עשתונותיהם, והיו שבורים ורצוצים על מות רבם ומנהיגם.

במצב של בהלה ובלבול, במצב כזה היה השטן יכול לפעול מה שאין בידו בזמן רגיל, כאשר אדם מבוהל ואובד עצות נתון הוא בסכנה נוראה של הדרדרות פתאומית, ועלול הוא ליפול מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.

ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא: (לב ט)

הרה"ק ה"מי השילוח" זי"ע כותב: 'ראיתי', מלשון רואה אני את דברי אדמון במסכת כתובות (ק"ח:). העם הזה מוצא חן בעיני בזה שהוא עם קשה עורף. זו מידה טובה, תכונה נעלה, הוא ישתמש בקשיות ערפו לטוב, יעמוד על שלו ולא יתבלל בין האומות בעת פיזורו: לא יתחשב בתרבויותיהם ויעמוד כצור למרות הנגישות והרדיפות.

הרב ר' שמחה זיסל מקלם זצ"ל דורש: מידת קשיות עורף היא לפעמים גישה מסוכנת מאד, היא מקפיאה את האדם, דוחה כל אפשרות של תיקון הדברים, ושוללת כל סיכוי לשנות את הדרך. היא מכניס עיקשות במוחו של אדם ומעמידה אותו על דעתו ורצונו, ללא כל יכולת להשתנות ולזוז לכאן או לכאן.

ומשום כך במעשה העגל, עם כל החומרא שבאותו החטא לא עמדה התורה על מעשה החטא עצמו, כי אם על מידת קשיות העורף שהתגלתה בהם. לפי שלגבי החטא יש מקום לתיקון ולתשובה, ואילו קשיות עורף היא לעתים כח העומד לשטן בדרך התיקון והתשובה.

ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם: (לב י)

ב"אגרא דכלה" מביא להקשות בשם המגיד מקאזניץ זי"ע, איך אפשר שאמר הקב"ה דברים הללו ולא נתקיימו, והלא דבר אחד מדבריו אחר לא ישוב ריקם? ומבאר דאפשר לפרש הפסוק כך: 'ועתה', אין ועתה אלא לשון תשובה, היינו שיעשו ישראל תשובה על מה שעשו, ועי"ז 'הניחה לי', יגרמו לי נחת רוח, 'ויחר אפי בהם' מה שהוא 'אפי' – שהוא רע בעיני, יחר להם, היינו שירע לבם ויחר להם על מה שעשו ככה, ועי"ז 'ואכלם', מלשון נכספה וגם כלתה נפשי, שאשתוקק אליהם.

אומר האלשיך הק': טבעו של אדם כך הוא: מי שכובש כעסו בקרבו הוא יותר אכזרי ועלול להתנקם הרבה יותר ממי שמוצא פורקן לכעסו. על ידי מלים קשות הכעס פג קצת. וזהו "וינחם ה' על הרעה", ה' לא התנקם "אשר דבר לעשות לעמו" – בגלל שכעסו בא לפורקן בדיבורו, לכן אפשר היה למשה לעצור בכיבול מזה.

הרבי מקאצק זי"ע אומר: למה נסלח חטא העגל אף שלא שבו עליו בתשובה, ואילו חטא המרגלים לא נמחל להם אף על פי שחזרו עליו בתשובה? העניין הוא שלחטא העגל היה ניצוץ של רוחניות, צמאון לכח עליון 'עשה לנו אלהים', ואילו בחטא המרגלים היתה התשוקה לגשמיות, "תפוחי אדמה טובים" – ואת הארץ מה היא'.

ויפן וירד משה מן ההר ושני לחת העדת ביזו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים: (לב טו)

כותב רבינו בחיי: זה היה פלא גדול, שהכתב היה נקרא כסידורו משני העברים, מה אין כן בכתב שלנו, כי מלפנים הוא כסידורו, ומאחריו מהופך, ואמר: "מזה ומזה" – משני הצדדים, והם פנים ואחור.

ויתכן לפרש 'משני עבריהם', שבא לרמוז כי יש למשמעות דברי תורה שני עברים, נגלה ונסתר, כענין שאמר שלמה המלך ע"ה [משלי כה יא] 'תפוחי זהב במשכיות כסף', וכתוב [איוב יא ו]: 'כי כפלים לתושיה', יבאר כי התורה כפולה, ומלבד פשטי התורה יש בה עוד תעלומות חכמה, ועל זה אמר הכתוב [תהלים סב יב]: 'אחת דבר אלקים, שתיים זו שמעתי'.

כלומר, בפסוק זה מרומזים שני חלקי התורה – הפשט והסוד, ושניהם אמת.

מספרים שחסידי אחד בא לרבו להימלך בו: מצבו קשה מאד, ועל ידי איזו מרמה קלה יכול הוא להציל את מעמדו ולצאת מן המיצר, אמר לו רבו: לכך כתוב שהלוחות "מזה ומזה הם כתובים", לרמז לך שהאיך שלא תהפכם יתבלט ה"לא תגנוב"...

והלחת מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלחת: (לב טז)

אומר ה"שפת אמת" זי"ע: עם כתיבת עשרת הדברות

כשישנו חרון אף בעולם, לכן אמר לו הקב"ה: 'ועתה הניחה לי ויחר אפי', וכשחר אפי – אז 'ואכלם', אענישים על שלא קיימו מצות עשה של מחאה ביז העובדים לעגל.

על זה אמר לו משה: 'למה ה' יחרה אפך' – הנני מבקש ממך שלא תכעס, וממילא לא תצטרך להענישם, כי אין חרון אף בעולם.

למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אותם בהרים: (לב יב)

בספר "דרך שיחה" מביא בשם הגר"ח"ק זצ"ל שהקשה: לא מובן מדוע דוקא 'בהרים', ואם רוצה להורגם – למה לא יהרגם במצרים? וביאר: עפ"י הכתוב [מלכים א כ – כג]: 'ועבדי מלך ארם אמרו אליו אלקי הרים אלקיהם על כן חזקו ממנו ואולם נלחם אתם במישור אם לא נחזק מהם', כלומר, כביכול חוזקו של אלקי ישראל הוא ב"הרים" דווקא, ואנו נילחם עימם במישור.

וזה גם מה שאמר משרע"ה: רבש"ע, האם רוצה אתה שיאמרו עליך שהינך חזק דווקא "בהרים" ועל כן הינך הורג אותם שם? הנח להם להיכנס לארץ ישראל!

זכור לעבדיך לאברהם ליצחק ולישראל וגו' ארבה את זרעכם וגו': (לב יג)

ב"תפארת מנחם" מביא בשם אביו הרה"ק הפחד יצחק מבאיאן זי"ע, שלכאורה יש להבין מדוע הוצרך משה רבינו להתפלל על זה, והלא אין שבחה לפני כסא כבודך, א"כ בודאי זוכר השי"ת זכות האבות הק' ולמה הוצרך להזכיר אותו על זה?

ואמר לפרש שזו היא בקשה שמבקשים מאת השי"ת שיזכיר להאבות הק' אברהם יצחק ויעקב שהם יעמדו בתפילה ותחנונים לפני השי"ת עבור כלל ישראל.

ב"ספר החיים" המיוחס לאחי המהר"ל זצ"ל מבאר: כפי שהזרע מסמל דבר שאינו כלה לעולם, ונותר לאחר אכילת הפרי או הרקבתו על מנת להצמיח עוד פירות כדוגמתו, כך לא יכלו ישראל לעולם, גם שאינם נוהגים כיאות, מסוגלים הם להצמיח מהם פירות חדשים ורכים ולהקים דור חדש שיהיה דור ראוי יותר.

וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו: (לב יד)

ישראל כי היו כולם באהבה באחוה לקבל התורה, כמו שאמרו חז"ל עה"פ 'יוחן שם ישראל', למה כתיב 'יוחן', אלא לומר שכולם היו חונים בלב אחד באהבה ואחוה, ולכן כששמע יהושע קולות בעם, אמר 'קול מלחמה במחנה' ר"ל מלחמתה של תורה. וא"ל משה אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה, איני שומע קול דברים חזקים כמו אותן האנשים שידיברו בהלכה ומחזקים דברי סברתם, 'ואין קול ענות חלושה' – ר"ל ואיני שומע קול דברים חלשים שאינן יודעים לתת טעם ברור בהלכה, אלא 'קול ענות אנכי שומע', קולות שמענים את 'אנכי ה' אלהיך'.

ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע: (לב יח)

הרה"ק רבי שמחה בונם מאוטבוצק זי"ע היה מפרש את הפסוק: האדם צריך לענות ולהכניע את ה'אנכי' שבקרבו, את האנוכיות והגאווה, וזה הקול שצריך לשמוע.

ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מידיו את הלחת וישבר אתם תחת ההר: (לב יט)

אמר רבי יצחק קארו זצ"ל: כשראה משה כי מלבד העגל שעשו, עוד ממשיכים במחולות וריקודים, אז 'ויחר אף משה וישלך מידיו את הלחות'. לא די שחטאו בעגל אלא שאין להם רגש של חרטה ונוחם, הוקדים ושמחים במעשה העגל. – לאנשים כאלה אין צורך בלוחות.

ב"שערי יושר" כתב תירוץ על השאלה מדוע שיבר מש"ר את הלוחות ולא השאירן בצד עד שיתפשרו ישראל עם קונם.

בהקדם מחז"ל אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל, כלומר כל מה שהיה אדם לומד פעם אחת, היה שמור בזכרונו לעולם, נמצא שיוכל להיות איש מושחת במעשים רעים, ובקי בכל חדרי תורה. וענין זה הרגיש משה בחטא העגל, ולכך ראה לשוברם, כדי שבמקומם יבואו לוחות שניות מעשי ידי אדם, אשר הם אינם מתקיימים אלא מתוך מ"ח דברים שכולם הם הכנעה ושפלות, וע"כ אמר לו הקב"ה יישר כחך ששברת.

על לוחות האבן נחקקו עשרת הדברות גם על לוחות הלב של ישראל, "כתבם על לוח לבך", והמכתב הוא מכתב אלקים.

המהר"ם שיק זצ"ל מבאר: שמן הפסוק שלפנינו משמע, שתחילה נבראו הלוחות, ורק לאחר מכן חרטו על גביהן את שערות הדברות, ונשאלת השאלה מדוע לא יצר הקב"ה מלכתחילה את הלוחות ביחד עם החריטה?

ומתרץ זאת באמצעות דברי הגמרא [סוכה נב]. האומרת כי ליצר הרע יש שבעה שמות, ואחד מהם הוא אבן.

רצה הקב"ה להראות שכשם שרק התורה יכולה להם, ללוחות האבן, ורק היא זו שנחרטת על גביהם, כך כנגד היצר הרע ישנה דרך אחת ויחידה – הלא היא התורה הקדושה.

וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה: (לב יז)

בתרגום יונתן בו עוזיאל: כד מיבבין בחדווא קדם עיגלא. שואל הגר"ז סורוצקין ה"אזנים לתורה" זצ"ל: היבבה למה? – מוסרים בשם ר' ירוחם הר"מ של ישיבת מיר, שאמר: בן ישיבה גם אם יעזוב את הישיבה, יתרחק ממנה, ולו גם ח"ו יקדיח את תבשילו – טעם עבירה ניטל ממנו, כבר לא ישבע נחת מתענוגי עולם הזה. מוסר הכליות לא ירפה ממנו, ומצפונו יעיק עליו. אף כאן: מכיון ששמעו דברי אלקים חיים במעמד הר סיני וקיבלו עליהם עול תורה ומצוות, לא היתה שמחתם שלימה שעה שפרקו עול לפני העגל. "מיבבין בחדווא קדם עיגלא".

הרב אב"ד קוטנא זצ"ל אומר: יהושע ביקש ללמד זכות ולומר, כי לא הכל הסכימו על העגל ונשמע קול מלחמה במחנה, מתקוטטים בעד וכנגד, ומשה אמר לו, כי לא כן הוא, כי לו היתה מלחמה היו שומעים קול תרועת הגיבורים המנצחים או קול החלשים המנוצחים, וכאן לא נשמע לא קול גבורה ולא קול חלושה רק קול ענות, הסכמה כללית, נשמעת.

בספר "אור צדיקים" [שאלוניקי תקנ"ט] – דרשות רבי יוסף קארו כתב: וביאר רבנו הגדול ר' יוסף קארו זצ"ל: דהנה כשישראל קיבלו את התורה, ראה יהושע את

ואמר לתרץ ע"ד שאמר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע בשם הרה"ק מאפטא זי"ע על ויום השביעי משבח ואומר מזמור וכו' לפיכך יפארו ויברכו וכו', ואמר שלכאורה האיך יכולים הברואים לברך, אך כיון שיום השבת עצמו משבח ואומר 'מזמור שיר ליום השבת' וכו', השבת נותן כח לכל הברואים שיכולים ג"כ לברך, והנה בשעת חטא העגל פרחו האותיות מן הלוחות, רק הדיבור של שבת נשאר בהלוחות, וזה פירוש ישמח משה וכו' וכתוב בהם שמירת שבת, שהדיבור של שבת נשאר בהלוחות, ממילא יתן השבת כח לכל הדברות, ומשו"ה שמח.

שואל הרה"ק ה"אמרי שאול" זי"ע: מה ענין לומר 'תחת ההר' – הול"ל 'וישבר אותם אצל ההר'? אלא כל חטא העגל היה מחמת שלא קיבלו התורה אלא באונס, ועי"ז לא הכתה התורה שורש עמוק בלבבם, ואלמלי היו מקבלין ברצון, לא היה אפשר להם לבוא לידי חטא כזה.

זה"פ 'וישבר אותם' והסיבה לזה היתה 'תחת ההר', מפני שהתייצבו תחת ההר וכפה עליהם ההר כגיגית וקיבלו התורה מאונס באמור להם, אם אתם מקבלים מוטב וכו' ולא היה להם כלי קיבול טוב.

ואשלכנו באש ויצא העגל הזה: (לב כד)

ברש"י: ויצא העגל – ולא ידעתי שיצא.

שואל הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע: תימא מה היה הס"ד של אהרן, שאם היה נשרף לאפר היו הערב רב מצערים אותו למה איבד רכוש כזה, אולי חשב שיצאו גחלי אש לשרוף הרשעים, כדמצינו גבי חנניה מישאל ועזריה שטיילו בתוך הכבשן בכפרדס ופרחו ניצוצי אש מהכבשן לשרוף שונאיהם, וממילא היה נופל אימה ופחד על הנשארים.

ויאמר להם כה אמר ה' אלקי ישראל וגו' והרגו איש את אחיו וגו': (לב כז)

אומר הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע: ראו גודל אהבתו ית' לישראל עמו, שגם בשעה שחטאו כ"כ במעשה העגל בכ"ז הריהו נקרא 'אלקי ישראל', מייחס שמו רק עליהם ואינו מתבייש עמהם. וכן גם בשעה שלא היתה שום ברירה אחרת וציוה לבני לוי שיהרגו בהם, גם אז אמר להם שלא יהרגו חלילה באכזריות

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם אביו הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: דהנה איתא הארון נושא את נושאי, וכן הלוחות היו בעצם משא כבד, ומה שמש"ר יכל לנושאים היה משום שהלוחות נשאו אותו, אמנם כשירד משרע"ה וראה את העגל, ואיתא שהיו האותיות פורחות, ממילא הלוחות כבר לא נשאו את משה ולכן הוכרח להשליך את הלוחות.

והוסיף: שכתוב 'והיה כאשר ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק', ואיתא וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא כ"ז שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים לבם לאביהם שבשמים היו נוצחים, ואם לאו מיד נופלים, כי הכח של מש"ר היה ע"י בני ישראל, ובזה מתורץ גם כאן, שבזה שישאל עשו את העגל ולא שעבדו את לבם לאביהם שבשמים, נחלש גם משרע"ה, ולא יכל לנשוא את הלוחות ולכן השליכם.

בספה"ק "אמרות טהורות" מביא בשם חמיו הרבי מסקוורא זי"ע שהיה רגיל לחזור על דברי ה"נפש דוד", דהנה איתא בגמרא בעבודה זרה (ד.ד): לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה לרבים, ומבאר שזהו הטעם ששיבר משה את הלוחות, כיון שהבין שכל מעשה העגל לא נעשה רק כדי להורות תשובה לרבים, על כן רצה להשתתף גם הוא עמהם, כדי שגם הוא יוכל להורות תשובה לרבים, והרי אמרו חז"ל כל השובר כלי בחמתו כאילו עובד עבודה זרה – לכן שיבר את הלוחות כדי שעי"ז יוכל להיות עמהם בכלל זה להורות תשובה לרבים.

וזה שאמר הכתוב 'ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולו"ת', היינו שהבין משה שכל מה שנסתבב מעשה העגל אינו אלא בשביל המחולו"ת, רצ"ל להורות תשובה לרבים שיהיה להם עי"ז מחילת עונות, והיה חפץ להשתתף עמהם בזה, לכן 'וישלך מידידו את הלוחות וישבר אותם', שעי"ז יוכל גם הוא להשתתף במעשה זה ודו"ק.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר לפרש מה שאומרים בתפילה בשבת: ישמח משה במתנת חלקו וכו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת וכו', והנה קשה הא בשעה שהוריד הלוחות היה כבר אחרי חטא העגל, ואיזה שמחה היא?

ובשם הרה"ק מטשורטקוב זי"ע: משרע"ה היה אז בשיא המדריגה של מסירות נפש באמת, וכך אמר להקב"ה: 'אם תשא חטאתם ואם אין' בין אם תשא חטאתם ובין אם ח"ו לא תשא, תדע רבש"ע! שאני עומד מוכן למסור נפשי בעדם, וזהו ההמשך: 'מחני נא מספרך', וזהו מסי"נ באמת ודפח"ח.

בספה"ק "זרע קודש" מבאר מה שכאן מסר משה רבינו נפשו לטובת ישראל, ומאיך מצינו שכשהיה מדבר אל ישראל היה אומר להם הרבה דברים קשים ותוכחות

ומבאר הענין עפ"י משל ששמע מהמגיד הק' מזלאטשוב זי"ע, למלמד שכשלומד עם תלמיד אומר לו דברים קשים, כגון שהיה לו ללמוד יותר וכיוצא, אבל כששואל אותו אביו של התלמיד על לימודו, משבח אותו המלמד מאד, כי באמת הוא תלמיד טוב, ורק בשעה שמדבר עם התלמיד מדבר עמו קשות כדי שילמוד טוב יותר ויוסיף בלימודו, וכמו כן עשה משה עם ישראל, שבדברו אליהם היה מדבר עמהם דברים קשים כדי שיוסיפו ביראת ה', אבל לפני הקב"ה היה משבח אותם ואומר כמה טובים המה בני ישראל.

ברש"י: שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש רחמים עליהם.

שואל הרבי ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע: אין זה מתקבל על הדעת, משה רבינו העניו מכל האדם יחשוש שמא יאמרו עליו שלא היה כדאי?! אלא שחשש שלא יאמרו שלא היה כדאי וילמדו מזה שלא כל אדם ראוי לבקש עזרתו של הקב"ה ויחדלו מלהתפלל אליו, לכן ביקש שישמע תפילתו, כדי שיראו שהוא שומע תפילת כל פה.

ויש לדקדק שואל המוהרי"ד מבעלזא זי"ע: מדוע כאשר ה' השיבו 'מי אשר חטא לי אמחנו מספרי', שתק ולא ביקש עוד, הלא בתשובה זו עדיין לא הועיל מאומה, אם מי שחטא יהיה נמחק ח"ו.

ומפרש בהקדם מאמר חז"ל: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינונים. והנה מקודם שחטאו ישראל, היו כתובין בספרן של צדיקים – ביחד עם משה. וכיון שחטאו, נמחקו מספרן של צדיקים,

אלא כדרך הרופא שצריך לנתח את החולה כדי לרפאתו. וז"ש 'הרגו איש באחיו' – הרגו אותם מתוך רגש של אחוה ורעות.

ה"אגרא דכלה" אומר: שהדגיש 'אלקי ישראל', כיון שבני לוי לא חטאו בעגל, שמא יתגאו שהם גדולים במעשה מבני ישראל, לכך אמר להם 'אלקי ישראל' – שה' הוא אלקי כל עם ישראל, כי לא מאסם ולא געלם וכו'.

וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וגו': (לב לא)

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת: (לב לב)

ויאמר ה' אל משה וגו': (לב לג)

אומר הרה"ק רבי יעקב יוסף מאוסטראה זי"ע: מה שאמר משה אל ה', 'אנא חטא העם הזה חטאה גדולה' – ולכאורה מדוע הגדיל משה עוד את החטא ?

אך, נראה, באם תינוק עולה על סולם ונופל מהסולם, אזי רץ אליו אביו, בכעס, ומכה אותו עוד, ואומר לו, לא היה לך להעלות בסולם וכדומה. אמנם, אם התינוק נופל מהסולם, ושובר ידו או רגלו, ומה גם, אם נתרופף גולגלתו, אזי אין אביו מכה אותו, ואדרבה, הוא לוקח אותו חיש מהר ורץ עמו אל הרופא לרפאותו. וזה שטען משרע"ה להקב"ה: רבש"ע אין עתה העת להעניש כי הוא חטאה גדולה אשר הוא נוגע לכלל האמונה כולה.

שואל הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: הלא משה עמד לבקש רחמים על ישראל, וא"כ היה לו להקטין את חטאתם, ולא להגדילו ולומר כי הוא חטאה גדולה?

ומפרש: כי משה השכיל לידע שהנה יעמדו עכשיו מקטרגים על ישראל, ולכן הלך בעצמו והתחיל לקטרג 'חטא העם הזה' וגו', כדי שהמקטרגים יראו שגם הוא מקטרג עליהם, וממילא ישתקו. ואכן כך היה. ואז המליץ עליהם משה, 'ועתה אם תשא חטאתם' וגו'.

בנו הרה"ק המוהרי"י מבעלזא זי"ע אמר לתרץ: דהפירוש הוא דחטא הווי שוגג, וישנם שני סוגים שוגג – שוגג קרוב למזיד, ויש שוגג קרוב לאונס. וזה שמליץ משרע"ה בעד ישראל ואמר: 'אנא חטא העם הזה חטאה גדולה' – היינו שוגג גדול שאין בו שום נדנדוד מזיד ח"ו, אלא שהוא קרוב יותר לאונס.

ולפי"ז מובן מ"ש הרבי מקאצק זי"ע: ש'אם תשא חטאתם ואם אין' – אותי תראה להוציא מהבוץ הזה. והיינו כנ"ל.

המגיד מדובנא זצ"ל מפרש ע"פ משל: למה"ד, לילד שהיה מלובש בבגדים חדשים, וכנס לבוץ ונתלכלך, שהנה, אם הוא ילד חכם, אזי רץ לאביו ובוכה שנפל ונתלכלך, ואביו מפייסו, ולפעמים עוד מוסיף פרס וכדומה. אך אם אינו כן, הולך אדם זר לאביו ומספר לו שבנו מתלכלך בבוץ, והוא הולך ומכהו.

הנמשל: משה הבין שהנה השטן ילך ויקטרע על ישראל, לפיכך הקדים ואמר לפני ה': 'אנא חטא העם הזה' וגו' – נתלכלכו מאד, וכיון שאנו הקדמנו לומר זאת, מהראוי שיזכנו בדיון.

בספר "אוצרות צדיקי וגאוני הדורות" מביא בשם ספר "התלמיד הגדול": הנה משרע"ה טען בתפלותיו: 'למה יאמרו המצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה', ויש פתחון פה להשיב על טענה זו, שלא איכפת לו לקב"ה מה יאמרו אחרים! אמנם, נגד זה יש להשיב ממקרא אחר: 'דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב' ופירש רש"י: אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם 'ועבדום וענו אתם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם. הרי שממדותיו של הקב"ה להעמיד דברו שלא יאמרו אחרים שדבריו אינם מתקיימים.

זהו שטען משה: 'ועתה אם תשא חטאתם מוטב, 'ואם אין מחני נא' – צריך אתה למחות את אותה בקשה 'דבר נא באזני העם' שאמרת לי לפני היציאה ממצרים...

כותב הרבי ה"לב שמחה" זי"ע: הלשון 'מספרך אשר כתבת', ו"ל עפ"י אמרם ז"ל יש ששים ריבוא אותיות לתורה, והק' הפני יהושע הלא יש רק שלושים ריבוא, וי"ל כמ"ש כך כתובה פרשה זו לפני במרום, וזה ותן חלקנו בתורתך, בתורתך בחלק התורה הזו הכתובה גם במרום, ונכון שבשניהם יחד יש ס' רבוא אותיות, וזה 'מספרך אשר כתבת', מספרך שנתת לנו, 'אשר

ונכתבו בספרן של רשעים. לזה אמר משרע"ה אל ה': 'אם תשא חטאתם מוטב, ואם אין מחני נא' – גם אותי, 'מספרך אשר כתבת' – מספרן של צדיקים, כי אינני רוצה להיות יחידי ב"ספרן של צדיקים", מוטב שאהיה כתוב עם כל ישראל – בספרן של רשעים, כיון שראה הקב"ה את גודל אהבת ישראל של משרע"ה, מיד, 'ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לו' – שאת החוטאים ימחה מספרן של רשעים כדי שיהיו שוב עמו ביחד בספר אחד – בספרן של צדיקים. וכיון שנעשו כולן זכאין ונכתבו בספרן של צדיקים הוסיף וא"ל: 'ועתה לך נחה את העם' וגו'.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע מביא בשם הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע: שלכאורה קשה, שהרי משה רבינו תמיד לימד זכות על ישראל, וא"כ מדוע אמר כאן 'חטאה גדולה?' אלא כוונתו היתה, שבאם בני"י עשו כזה חטא גדול בוודאי מכבר התבוננו וראו מה שעשו, ובוודאי כבר חזרו בתשובה, וממילא השי"ת צריך למחול להם.

עו"א: שמה שמשה רבינו אמר 'אנא חטא העם הזה' – היתה כוונתו לומר: ש'העם הזה' שחטאו כבר עשו תשובה, והתופים והמחולות הם מהערב רב.

'ואם אין מחני נא' – שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: וכי מש"ר בא כאן לעשות תנאי עם הקב"ה? רק אמר ע"פ משל מהמגיד מדובנא זצ"ל: לאחד שהיה לו אח שנהיה מקורב למלכות, אבל הוא היה בעצם אדם כפרי ופשוט, ולכן התחיל לאט לאט להתנהג שלא כשורה, שזייף כספים וכדו', ובכל פעם המלך מחל לו מפני כבודו של אחיו, אבל לאחר כמה פעמים הבין האח שזה כבר עובר את הגבול, ונכנס למלך ואמר לו כך: תדע לך שבעצם אחי הוא אדם הגון וישר, אלא מאחר שיודע שיש לו אח בבית המלך הסתמך עלי ועשה מה שעשה, ואם ירצה המלך לאמת את דברי, אדרבה, ינסה המלך להוציא אותי מכאן, ויראה שהוא אמנם לא יחטא יותר.

וכן גם טען מש"ר אל הקב"ה, דע לך שבנ"י הם בעצם לא חוטאים, "זיי זענען נישט קיין עגל מאכערס"... ורק מאחר שידעו שיש להם אותו לכן הסתמכו עלי וחטאו, ולכן העצה לכך היא, 'מחני נא מספרך', ותראה שלא יחטאו יותר.

כתבת' – הכתובה לפניך במרום, ומשניהם 'מחני נא'.

ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם: (לב לד)

אומרים בשם הרה"ק ה"קדושת לוי"ז זי"ע, שלימד זכות כדרכו על בני ישראל. ושאל: היעלה על הדעת, שאל-הרחמים והסליחות יכתוב בתורתו דבר קשה כזה? שיזכור לעולמים את חטא העגל, אפילו אחרי שישראל יעשו תשובה?

אלא כך הוא הענין: אדם שהוא חוטר מגזע נכבד וממשפחה מיוחסת והוא הולך בדרך ישרה, אין בזה פלא. מה שאין כן אדם שאבותיו ואבות אבותיו היו רעים וחטאים והוא עושה הטוב בעיני ה' ואנשים. שבחו של זה גדול יותר. וכך, כשישראל קיבלו את התורה לא היה הדבר לנס, כי קדושת אבות היתה סימן לבנים. אך כשעשו את העגל ונתגלה בהם שורש רע, שלא תוקן, ואחר כך עשו תשובה, אז גדלה בעיני ה' מעלתם של קבלת התורה. כי במעשה העגל נתברר שהטוב שעשו במעמד הר סיני לא היה מוטבע בטבעם, מקדושת אבותם בלבד, כי הרי הם עצמם, מתוך בחירה בחרו ברע, אעפ"כ התגברו על יצרם ועשו תשובה על מעשה העגל והם קודש לה'.

אם כן, האמת היא, שאחרי שישראל עשו תשובה, שכח ה' לגמרי את חטא העגל, כדברי חז"ל במסכת ברכות (לב) "גם אלה תשכחנה" – זה מעשה העגל, "ואנכי לא אשכחך" – זה מעשה סיני. אלא בשעה שה' זוכר מעשה סיני, יזכור גם את קשיות ערפם של ישראל שהביאתם למעשה העגל, כדי להגדיל את זכותם במעמד הר סיני.

זהו שאמר ה' 'וביום פקדי', כשאזכור את ישראל כדי להיטיב להם, 'ופקדתי עליהם חטאתם', וכוח הרע שהיה בקרבם, ואז תגדל זכותם, שסרו מהרע ונטו אל הטוב לשמור מצוותי כל הימים. אם כן, פקידת מעשה העגל היא להזכיר זכותם וטובתם של ישראל.

בשם הרה"ק רבי יעקב דוד מאמשינוב זי"ע שאמר בשם הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע: אפשר לפרש פסוק זה לזכותם ולטובתם של ישראל. 'וביום פקדי' – על איזה חטא שלא יהיה – 'ופקדתי עליהם חטאתם' – אזכר בחטא העגל, חטא גדול וחמור, ואשר בכל זאת

סלחתי להם עליו, ומעתה בוודאי שעל חטאים אחרים צריך למחול להם.

והרה"ק ה"ישמח ישראל" זי"ע אמר: פירוש, כשיפקוד הדין ח"ו, אז ופקדתי עליהם חטאת המדבר, ואומר: אם בדור דעה היה בהם כזה חטא, מה יעשו חלושי הדעת, ולכן אמחול להם.

ויגף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן: (לב לה)

שואל ה"פנים יפות": קצת קשה מה כוונת הדברים: 'אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן'? ובאמת הרי בני ישראל לא עשו את העגל, הם רק אמרו לאהרן 'קום עשה לנו אלהים' –

אלא כוונת הכתוב כך היא: אע"פ שאין שליח לדבר עבירה והמשלח פטור, לפי שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, אולם אין זה אלא בדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב המשלח. וזה שמדגיש הפסוק 'ויגוף ה' את העם' היינו במיתה בידי שמים, כי הם עשו את העגל על ידי שליח, על ידי אהרן, לכן היו חייבים רק בדיני שמים.

ב"ליקוטי חבר בן חיים" מביא בשם רבו ה"חתם סופר" זצ"ל, דלכאורה צ"ב היאך עשה אהרן את העגל מחשש שמא יהרגוהו בני ישראל – הרי ע"ז היא ביהרג ולא יעבור, אלא באותה שעה ראה אהרן הכהן שאף אם יתנגד להם והם יהרגוהו עדיין תשרור ביניהם מחלוקת עזה, כי כל אחד מהם הציע עצות ורעיונות כדת מה לעשות אחר ש"מת משה", יהיה "חרב איש באחיו", אף אם יבוא משה ביום המחרת. – כי במקום מחלוקת גם משה לא יועיל, וכמ"ש רש"י [במדבר טז ד] במחלוקתו של קורח 'נתרשלו ידיו', על כן נתרצה להם ועשה בעצמו העגל, כדי שתשרור ביניהם שלום ושלוה, ואז בבוא משה ביום המחרת יהיה שלום ביניהם, ברגע אחד יבער הרע מקרבם, ואכן כך הוא – 'ויקח העגל וישרפו באש ויטחן עד אשר דק' ואין פוצה פה ומצפצף, נמצא כי אהרן בחר להיות סניף לע"ז לפניו – למען לא יתרבה מחלוקת בישראל, ואכן השי"ת הבוחן כליות ולב וידע כי במסירות נפשו עשה כל זה, מחמת כן בחר בו להיות כהן גדול, וז"ש לו בהקים המשכן כשנרתע לאחוריו על שראה דמות עגל על המזבח, א"ל הקב"ה – למה אתה בוש 'לכל'

נבחרת – על שבחרת להצילם ממחלוקת ע"י עשיית העגל.

ויתאבלו ולא שתו איש עדיו מעליו: (לג ד)

בספה"ק "תפלה למשה" מביא בשם הרבי מלובלין זי"ע: שעיקר חטא העגל הוא מה שהם מתאבלים אחר החטא, ולא שמו אל לבם שעדיין יש בהם נשמה קדושה חלק אלוך ממעל ומאי דהוה הוה, מכאן ואילך אפשר להם לחזור ולשוב אל ה' כלא היה.

ומשה יקח את האהל וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה: (לג ז)

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: אם הוא 'מבקש ה', הוא צריך לנסוע מביתו אל הצדיק – 'יצא אל אהל מועד מחוץ למחנה', שהיו צריכים לנסוע אל משרע"ה, ועיין בעה"ט. ובשל"ה הק' רמז מהמילים "צא – ולמד".

נכדו של הטו"ז צ"ל הרבני מהר"ר נפתלי הירץ סג"ל צ"ל אמר הטעם שנטה משה את האוהל מחוץ למחנה הרחק מן המחנה, ע"פ דאיתא בגמ': אבימי שכח מסכתא מנחות בחליו והלך אל רב חסדא תלמידו שיזכירנו. והקשו, ולשלח ליה שיבוא אליו. ומשני, דסבר אבימי הכי מסתייעא מילתא טפי, ופירש"י, משום שיגעתי ומצאתי תאמין, ועל כן אחר מעשה העגל ששכחו ישראל את התורה נטה משה את האהל מחוץ למחנה, 'והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד' כדי שיהא התורה נלמד להן ע"י יגיעה, ויסתייע מילתא טפי להיות להן לזכרון ...

הרה"ק ה"ישועות משה" מויז'ניץ זי"ע אמר: אין 'והיה' אלא לשון שמחה, כי לבקש את השי"ת אפשר רק על ידי שמחה.

והיה כצאת משה אל האהל וקמו כל העם ונצבו איש פתח אהלו: (לג ח)

בספר "חות יאיר" כתב: שמעתי פירוש נחמד מאיזה קדמון בדברי המשורר: 'ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה'. והוא דמצינו גבי משרע"ה בצאתו אל המחנה, היו כל ישראל נוהגין בו כבוד, וקמו כל העם ונצבו וגו' כראוי לאדון הנביאים ורבן של כל ישראל, והיו מקנאים בו על הכבוד הזה, אבל לא קנאו אותו בשבתו בביתו והיה עוסק יומם ולילה בתורת ה'. וגבי אהרן

מצינו כשהיה יוצא בתוך המחנה והיה אוהב שלום ורודף שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, ומש"ה נאמר גבי אהרן בפרשת חקת 'ויבכו אותו כל בית ישראל' וכפרש"י שם, ובדבר זה לא היו מקנאים אותו כלל, רק בבואו אל מקדש ה' ורחמנא זכה ליה כ"ד מתנות כהונה משולחן גבוה, בזה קנאו בו.

וזהו שמתאונן המשורר 'ויקנאו למשה במחנה', בבואו אל המחנה, דהיינו שקנאו בכבוד שהיו עושים לו כשנצבו איש פתח אהלו, אבל לא קנאו אותו בהיותו זריז ונשכר באהלו ועוסק בתורה ומצות יומם ולילה. ולאהרן היו מקנאים קדוש ה', בבואו אל מקדש ה' וזכה בחלקו של גבוה, אבל לא קנאו אותו בהיותו במחנה ורודף שלום ודפח"ח.

ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא

ימיש מתוך האהל: (לג יא)

ב"אור החכמה" מבאר עפ"י מה שהביא בשם הבעש"ט הק' זי"ע עה"פ "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" [משלי כז ט], משל לאדם שעומד על מקום גבוה ולמטה ממנו הרבה נמצא מים, שאז יראה הבבואה שלו רחוק מאד בתוך המים, אבל אם ישפיל עצמו סמוך אל המים ויביט בתוך המים, יראה הבבואה סמוך אליו. והנמשל בלבבות בני אדם, שאם ישפיל אדם עצמו לפני חבירו גם חבירו ישפיל עצמו אליו, ואם יתגדל בפני חבירו גם חבירו יתגדל עליו, וזה שאמר הכתוב: 'כמים', כאותו צורה שהמים מראים 'הפנים לפנים', כן יתראה 'לב האדם לאדם' עכ"ד.

ועל דרך זה מבאר ה"אור חכמה" את הכתוב כאן, שמאחר שמשה רבינו היה מקטין עצמו לפני הקב"ה, זכה שגם הקב"ה יקטין עצמו אליו, וזשה"כ 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו', היינו הקב"ה דיבר אל משה באותו אופן שנראים פני אדם אל חבירו, כמו התם שאם משפיל עצמו אצל חבירו יתקרב חבירו אליו, הכי נמי מטעם זה כיון שהקטין משה עצמו לפני הקב"ה, הקטין גם הקב"ה עצמו אליו ודיבר אל משה בהתקרבות.

כותב ה"חתם סופר" צ"ל: דמשמע שזכה משה רבינו למדרגה גבוהה יותר ממה שהשיג קודם לכן, והיינו טעמא, דהכא כתיב 'והביטו אחרי משה עד בואו האהלה', ואחז"ל [קידושין כז:]: שהסתכלו עליו ודברו

בספר "דרך שיחה" מובאים דברי הגר"ק זצ"ל על כך, בשם הרב ריף זצ"ל: לאחר מעשה כה חמור ונורא של חטא העגל, היה, לכאורה, על יהושע בן נון להרים קול זעקה גדולה, משהו מעין הפגנה של ימינו, אך התורה מדגישה: מחאות צבוריות והפגנות אינן ענין לנערים, ומאחר ש'משרתו יהושע בן נון' היה 'נער' ישב יהושע בן נון ולמד, ולא התעסק בזה כלל, משום שענין זה מסור לגדולי הדור בלבד.

ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה: (לג יב)

אומר הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע מויז'ניץ: איתא בתיקונים הק' כי משה רבינו ע"ה יהיה גואל העתיד כרמז שמו **מש"ה** נוט' **מ'ה** ש'יהיה ה'וא שיהיה. ומבקש כאן משרע"ה, הרעיא מהימנא מאת הקב"ה, רבש"ע הנני עומד מוכן לגאול את בני ישראל רק הנני ממתין ומצפה לפקודתך שתצוה לי, אבקשך פקוד עלי לגאלם תומ"י, וזהו 'אתה אמר אלי' אבקשך 'אמור אלי' תן לי צו ופקודה 'העל את העם הזה' להוציאם מהגלות.

ויאמר ה' אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: (לג יז)

מבאר הגה"ק ה"מנחת חינוך" זצוק"ל: דידוע מחז"ל שכל הנביאים נתנבאו ב"כה", הוסיף עליהם משה שהתנבא ב"זה הדבר". והנה כשחטאו ישראל בעגל א"ל הקב"ה: 'לך רד' – מגדולתך. וכשירד משה מגדולתו גם התנבא ב"כה" – כמ"ש 'ויאמר להם כה אמר ה' עברו ושובו' – ועתה כשנתרצה לו השי"ת, אמר לו: 'גם את הדבר הזה אשר דברת' – היינו, מה שהתנבאת בלשון 'זה הדבר – אעשה' – כלומר, אשיב לך גם מדריגה זו שתעלה לגדולתך להתנבא ב'זה הדבר' כמקדם.

ויאמר הראני נא את כבודך: (לג יח)

שואל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: משה רבינו שהתורה מעידה עליו 'כי בכל ביתי נאמן הוא', כלום לא ידע שמן הנמנע לראות כבוד אלקים ולחיות? האם לא הבין שעל בקשתו 'הראני נא את כבודך' – תהיה תשובת ה' 'כי לא יראני האדם וחי'?

אלא, משה רבינו ביקש מאת ה' שימחול לישראל מחילה גמורה את חטא העגל. ה' השיבו 'וביום פקדי

עליו דברי גנאי עי"ש. ומחמת בושות ובזיונות אלו זכה להתעלות יותר, כי אשרי מי שחושדין בו ואין בו, והיינו נמי דכתיב בתריה 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל', פירוש, שנשאר במצבו הראשון ולא נתעלה במדריגותיו, הגם שבדרך כלל מתעלה התלמיד יחד עם עלייתו של הרב, מ"מ הכא לא היה עלייתו של משה ע"י יגיעה ועמל בתורה יתר, אלא ע"י חשדא, ע"כ לא היה ליהושע חלק בזה, ולא ימיש מתוך אהלו ומדריגותיו.

הרבי ה"שפת אמת" זי"ע אמר: רש"י מביא את דברי הגמרא: אמר לו הקב"ה למשה עבשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם וכו' עיי"ש. הנה גם משרע"ה ידע מזה שלא יתכן ששניהם יהיו בכעס, כוונתו היתה להיות בכעס, כדי שהשי"ת יהי' ברחמים, וצוה עליו השי"ת שהוא לא יהיה בכעס.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: כביכול כמו שהוא למטה 'איש אל רעהו' – כן ממש דיבר ה' עמו פנים אל פנים. אולם בכל זאת איתא במדרש שכל מ' יום שעשה משה למעלה היה למד תורה ושוכח, וזהו משום שבני ישראל היתה בהם שכחה, כדכתיב 'עשו עגל בחורב וגו' שכחו אל מושיעם', ושכחה זו גרמה שכחה למשה רבינו, עד שניתן לו לוחות שניות.

בספה"ק "היכל הברכה" בפ' בהעלותך מביא משם זקנו: דלכן כתיב יהושע בן נון הבי"ת בחיריק, ולא בסגול כמו בכל מקום, משום שאמרו ז"ל שהיו"ד שניטלה משרי נתנה בראש שם יהושע, ויו"ד של שרה היה בלא ניקוד, וא"כ מאיפה היה השו"א ביו"ד של יהושע, אלא שלקחוהו מהסגול על בן ב' נקודות בשביל שו"א, ונשאר בן בחיריק עכד"ק.

הגריד"א שליט"א אמר שיש לפרש שיהושע תמיד היה בבחינת 'נער', בהתחדשות תמידית, וזהו 'נער לא ימוש' שלא מש ממנו בחי' נער.

ובשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל מפרשים: שיהושע היה הגבאי של משרע"ה 'נער לא ימוש' לא דחף אף פעם ילדים ואנשים פשוטים מרבו אלא נתן לכל אחד לגשת...

ויאמר לא תוכל לראות פני כי לא יראני האדם וחי: (לג כ)

הרמז בזה אומר ה"דבר אמת": שעל פי רוב, כל זמן שיש לו לאדם חיות וכ"ט, אין דרכו לראות את ה' ולעבדו, ורק כשצר לו הוא פונה אליו...

בספה"ק "בת עין" הקשה: הלא לעיל מיניה כתיב: 'ודיבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו', א"כ איך אמר לו הקב"ה עתה 'לא תוכל לראות פני'?

ומבאר הענין, כי אין השכינה שורה בישראל אלא מתוך אחדות, היינו שכאשר יש אחדות בקרב ישראל אז שורה השכינה על הצדיקים, ואז יוכל הקב"ה לדבר עם משה פנים אל פנים. וזהו שאמר הכתוב "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" – ומפרש אימתי יהיה דבר זה – "כאשר ידבר איש אל רעהו", כלומר כאשר יהיו ישראל באחדות זה עם זה וכל אחד ידבר אל חבירו באהבה ורעות ובלשון חיבה באמת ופיו ולבו שוין, אז יוכל הקב"ה לדבר עם משה פנים אל פנים.

אבל בשעה שיש פירוד בקרב ישראל, מחמת שגרים החטא, על זה נאמר למשה "לא תוכל לראות את פני", והטעם – "כי לא יראני האדם", פירוש, כיון שאין השכינה שורה בישראל מחמת שאין ביניהם אחדות, לכן לא יוכל משה לראות את הקב"ה בבחינת פנים אל פנים, ועל כן עכשיו, לאחר החטא, אמר לו הקב"ה "לא תוכל לראות את פני" כי אם "וראית את אחורי".

הנה מקום אתי ונצבת על הצור וגו': (לג כא)

פירש הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעז'בוז' זי"ע: בעת ש'הנה מקום אתי' – כשהוא כביכול עם הבורא, דהיינו בעת התפילה, אזי 'ונצבת על הצור' – יתייצב בעוז ובגבורה ולא יפול ברוחו, אך 'והיה בעבור כבודי' – אחרי התפילה, צריך האדם להצניע עצמו 'בנקרת הצור' – היינו במערת הצור, ולהיות עניו ושפל ברך.

והיה בעבר כבדי ושמתין בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי: (לג כב)

ברש"י: מכאן שניתנה רשות למחבלים לחבל. מסביר הגה"ק המקובל רבי שמשון מאוסטרפולי זי"ע: לפי הפסוק בפרשת תצוה "שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע". ד' תיבות הללו "ל פיו סביב מ עשה א ורג" ראשי תיבות

ופקדתי'. לא הסכים, כביכול, למחול להם לחלוטין. מה עשה משה? לפני הסתלקותו של צדיק הדור מתלקטים כל האורות שהדליק בכל ימי חייו בתורתו ובמצוותיו והם מגיעים למרומים. אותה שעה שעת רצון לצדיק הדור, שימלאו כל בקשותיו מאת קונו. התחנן משה: 'הראני נא את כבודך' – רצה למסור נפשו בשביל ישראל ולהסתלק מן העולם, כדי שתימלא בקשתו בדבר סליחת חטאם של ישראל. השיבו הקב"ה: 'לא יראני אדם' – לא אמלא את רצונך לראותני ולמות לשם כפרת ישראל, כי אם 'וחי' – מנהיג ישראל צריך לחיות ולהפקיר את עצמו בשבילם כל חייו על האדמה.

הרה"ק הרמ"ח מסלונים זי"ע אמר בשם הרה"ק ה"דברי שמואל" זי"ע: לכאורה צריך להבין, מ"ט דוקא אחרי הירידה הגדולה של חטא העגל מצא משה מקום לבקש בקשה זו מלפני הקב"ה. אולם באמת היתה עיקר טענתו עכשיו, שאם ישראל היו מסוגלים להגיע לכלל עבירה נוראה כזו הנה זה סימן שעד עתה לא ידע הוא כיצד להנהיגם בדרך טובים, וע"כ ביקש 'הראני נא את כבודך' – כדי שאדע להנהיגם טוב יותר.

ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך וחסתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם: (לג יט)

שואל ה"פרדס יוסף" מה ייחודה של מידה זאת שכל כך התגעגע משה לדעתה, הרי גם בשר ודם מרחם על חבירו, וממידותיו של ישראל שהם רחמנים? אלא, האדם חסר מידה נכונה ומתאימה לרחמנות. עתים מגדיש הסאה ועתים מצמצמה, יש שהוא מרבה ויש שהוא ממעיט, ולרוב אינו עושה זאת לשם מצוה אלא בגלל רחמנות על עצמו להשקיט חולשת לבו. כמו שאמר הרבי ר' בונם בכוננת הדרשה "נתן נתן" – אפילו מאה פעמים, כי ברוב הנתינות אין הכוונה לקיום המצוה, ואם מתרגלים לתת צדקה הופך המתן לשיגרא בלי הלבביות והחמימות. וכבר אמר כדרך צחות אדמו"ר ר' וולף מסטריקוב זי"ע: עני חשוב כמת, פירוש הדבר הוא: עני חשוב – הוא כמת, כמו שהמת מת רק פעם אחת, כך עני חשוב הוא מכובד בעיניך בפעם הראשונה אבל אחר כך פגה החשיבות וסר החן. מה שאין כן רחמנותו של הקב"ה, היא בלי גבול, 'וחסתי את אשר אחן' – לא בשביל עצמי כביכול, 'ורחמתי את אשר ארחם' – בשבילכם ובמידה הראויה.

עצמו], אם הבן אדם מעמיד התיבה 'לך' בסוף – אזי נקרא 'פסל' [סמ"ך בקמץ] וזה 'פסל לך', ואם מעמידין קודם את תיבת 'לך', אזי היא פסל [סמ"ך בסגול], וזהו 'לא תעשה לך פסל' ודפח"ח.

'אשר שברת' – יישר כחך ששברת. אמר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע הנה משה רבינו ע"ה היה בכעס על אשר עשו את העגל, ואיתא בא לכלל כעס בא לכלל טעות, וחשב משה רבינו ע"ה אולי טעה, ואמר לו הקב"ה כי לא טעה ויישר כחך ששברת.

אומר הרה"ק ה"דברי שמואל" זי"ע: י"ל הענין מה מצא חן כ"כ בעיני ה'. שמשרע"ה מסר נפשו בשביל ישראל ושיבר הלוחות לטובתם, בחששו פן יקיים השי"ת דברו שאמר 'ואעשה אותך לגוי גדול', כשם שעשה בדור המבול שהשאיר רק את נח וצאצאיו, והלוחות שנאמר בהם 'אנכי' בלשון יחיד יהיה המכוון בהם רק על משה. ע"כ מרוב אהבתו את ישראל שיבר הלוחות כדי שלא תהיה שום ברירה אחרת רק שירחם ה' על עמו, וע"ז אמר לו הקב"ה "יישר כחך ששברת".

כתב ה"עברא דדשא": ה"פנים יפות" וה"חתם סופר" דקדקו מאי טעמא רמז לו כן [יישר כחך ששיברת] בלוחות שניות, ולא מיד בשעת שבירה, ופירשו לפי דרכם עיי"ש.

ויש לבאר המכוון בזה, בהקדם מה שיש להבין דגם אם בני ישראל לא היו ראויים לקבל הלוחות, הו"ל להצניעם אצלו, ומה הענין בלשברם, אלא דהלוחות מרמזים על גופות בני ישראל שהם המקבלים את התורה, כי קדושת הלוחות נובעת מקדושת בני ישראל, וכשבני ישראל חטאו ולא היו כלים הראויים לקבל ולקלוט דברי תורה, נסתלקה קדושת הלוחות, ופרחו האותיות, ונאבד כלי חמדה מישראל, ולכן שברם לעיני כל ישראל, למען דעת שאין קדושה בלוחות בלי קדושת בני ישראל ולימוד התורה הק' אינו כלימוד חכמה בעלמא, שא"צ עבודה גופות מקודשים, אלא התורה היא חכמה עליונה של הקב"ה, שע"י לימוד התורה הק' מתדבקים כביכול בו ית', ולזה נצרך כלי ראוי ונקי. והוא מה דאיתא בגמרא [סנהדרין צט:]: 'כולהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא', ופירש"י: 'דרופתקי כיס ארוך שמשמין בו מעות, כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים, אשריו למי

"סמא"ל" ו"ת חרא י היה לו לא י קרע" ראשית תיבות "לילית", ותיבת "כפי" מפסיקה ביניהם ומפרידה אותם. הוא שאמר הכתוב "והסירותי את כפי" – אסיר מהם תיבת "כפי" ואז תינתן רשות למחבלים לחבל.

והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו: (לג כג)
אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: את דרכי ה' והנהגותיו עם הבריות אפשר להשיג ולהכיר רק אחרי המעשה. כעבור זמן ידוע, כשיש לפנינו מסכת שלימה של מקרים ומאורעות, אפשר להבין מקצת מפעולות ה', אבל בשעת מעשה קצר שכלנו מלהשיג את מעשיו ואנו משתוממים ותמהים עליהם. 'כי לא יבינו אל פעולות ה' ואל מעשה ידיו'. וזה 'וראית את אחורי' – באחרית הימים תראה ותבין אותי. 'ופני לא יראו' – בשעת המקרים, בתוכם של הדברים לא תראה אותי.

ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לחת אבנים כראשונים וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשונים אשר שברת: (לד א)

ברש"י: לא העשיר משה אלא מפסלתן של לוחות שנאמר: 'פסל לך' – פסולתן שלך יהא. הגאון מקוטנא ה"ישועות מלכו" צוק"ל מסביר: דהנה חז"ל אמרו "אין השכינה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר", והראיה ממה שניתנו לו פסולתן של לוחות כדי שיהא עשיר. ותמוה, וכי עד לוחות האחרונים לא שרתה השכינה על משה? אלא, הר"מ מפרש עשיר הנאמר כאן היינו, השמח בחלקו, והכוונה, השמח בחלקו הרוחני. וזה הפירוש בפיוט "ונתנה תוקף" – "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון" – פן יהרסו לעלות למעלה ממדריגתם. ובמשה נאמר: 'ויסתר משה פניו כי ירא מהביט', נמצא שכבר בתחילת נבואתו היתה לו מעלה זו של חיל ורעדה, 'כי ירא מהביט'. אך כאן לפני נתינת לוחות האחרונים שנתעוררה בו תשוקה עצומה לחקר ידיעת דרכי ה' וביקש: 'הראני נא את כבודך', והיה חשש שיעבור את גבול ההסתפקות, אז העשירו אותו בפסולת הלוחות להיות שמח בחלקו ולא יבקש גדולות.

בס' "אור הגנוז" מביא בשם הרה"ק ר' חיים מקראסני זי"ע: דאותיות 'פסל' באו בטענה לפני הבורא ית', והשיב להם דהכל תלוי בתיבת 'לך' [דהיינו צרכי

שזכה ונעשה נרתק לתורה! וזה תלוי בעבודת האדם, דרך אם שומר את הגוף מכל חטא ולכלוך, אזי הוא דרופתקי דאורייתא.

ועל כן בלוחות שניות דווקא נאמר לו יישר כוחך, כי השבירה היא המלמדת ההכנה הנדרשת ללוחות שניות, וזה מה דאי' בגמרא 'תני רב יוסף אשר שברת ושמדת' מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון, ולכאורה לאיזה תועלת מונחין השברי לוחות בארון, אלא הוא זכרון לבני ישראל על הכנת הגוף וזיכוכו כנדרש, שיהא ראוי להיות דרופתקי דאורייתא, ולכן מקומם דווקא בארון, שגם הוא מוכן ומיועד להנחת העדות בו. ועל כן הדר קרא וכתב כאן 'אשר שברת' שהוא מלשון 'יישר', כי בהכנסתם לארון מתבטאת התועלת.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: הנה איתא בגמ' ב"ב לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי וכו' עיי"ש, משום הכי לא אמר לו הקב"ה למשה יישר כחך ששברת עד הציווי של הלוחות השניות. והוסיף ואמר: מאה עשרים יום לא עסקו ישראל בתורה ע"י שנשתברו הלוחות, רק היה הכנה לאח"כ שהשתוקקו והכינו עצמם ללוחות השניות שיוכלו לעסוק בתורה, וזהו מ"ש פעמים שביטולה של תורה זהו קיומה.

הרה"צ ר' יצחק מאיר אלתר זצ"ל הי"ד – חתנו של הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע כותב במכתב:

ולאשר כי שמעתי דבר נחמד מכ"ק מו"ח שליט"א [זי"ע] לא אמנע מלהודיעך. על דברי רש"י ז"ל 'פסל לך' – ומשם נתעשר משה הרבה, הקשה מו"ח מרן שליט"א כי בגמרא [נדרים לח.]. ילפינן כן דאין השכינה שורה רק על עשיר, ממשה רבינו ע"ה, שנאמר 'פסל' – שנתעשר, הלא גם קודם זו המעשה היה משה נביא, ועשיר נעשה כעת מ"פסל לך"? ותירץ כי העולם מספרים מעשה בר' אייזיק בר' יעקיל, וגם מאביו הוא רבינו הקדוש [השפ"א] זצ"ל שלא היה דרכו מעולם לספר מעשה – שמע ממנו זה המעשה:

איש היה בקראקא שמו אייזיק בר' יעקיל, חלם לו כי ב"וויטען" תחת הגשר מונח אוצר, ונסע ל"וויטען" וחפר ולא מצא, פגעו איש ושאל לו: מה תבקש? והשיב לו כי חלם חלום כי מונח בכאן אוצר, צחק ממנו: והלא היה לי חלום כי בקראקא גר אחד, אייזיק בר' יעקיל, ועל

העליה שלו יש אוצר, האם אסע לקראקא עבור החלום? כשמוע אייזיק בר' יעקיל נסע לביתו ומצא בעליית ביתו אוצר. המעשה הוא כי כל איש יש לו בביתו אוצר.

וזה הפירוש "הראהו מחצב של סנפיריון בביתו של משה רבינו ע"ה", עי' בדברי רש"י ז"ל כי הקב"ה הראה למשה רבינו שיש בביתו אוצר, ממילא היה עשיר מקודם. והבן הדברים.

ושמעתי מחסידים הזקנים, כי הרבי ר' בונם זצ"ל היה אומר כי כל אברך שנסע בראשונה להרבי צריך לידע מזהו המעשה. עכ"ל.

[וראה גם ב"פני מנחם" מועדי שמחה עמ' סו-סז: שהאריך בזה].

ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם

הצאן והבקר וגו': (לד ג)

אומר הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע: 'ואיש' מי שמחזיק את עצמו לאישיות, לאיש, מלא גאווה והתנשאות – 'לא יעלה עמך', אדם כזה לא יעלה במעלות התורה והיראה. לא ישיג שום מדריגה.

ברש"י: לוחות הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהילות שלטה בהן עין רעה, אין לך יפה מן הצניעות. אומר הרה"ק רבי דוד מקאצק זי"ע: לוחות הראשונות שקדושתן היתה רק על ידי השראה מלמעלה, לכן לא נתקיימו בידם, כי מה שלא בא על ידי יגיעה עצמית אינו מתקיים. ועל כן בלוחות האחרונות היה הצו "פסל לך!", שהקדושה תבוא על ידי עבודה ויגיעה עצמית. וזה: אין לך יפה מן הצניעות. כנאמר 'ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך'.

ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' קל רחום וחנן ארך

אפים ורב חסד ואמת: (לד ו)

בגמרא ר"ה [יז]: אמר ר' יוחנן אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקב"ה בשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה ואמר לו, כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

אומר האלשיך הק': יאמרו לפני כסדר הזה לא נאמר, אלא יעשו, שלא באמירה בלבד תלוי הדבר אלא בעשייה, אם עושה אדם מידותיו כמידותיו של הקב"ה, עוונותיו נמחלין לו.

והקשו התוס': קודם שיחטא אדם רחמים הוא צריך? אלא – מתרץ הרה"ק ה"עטרת צבי" מזידיטשויב זי"ע: מובא בחובת הלבבות [שער התשובה פרק ח] שאמר אחד מן הצדיקים לתלמידיו: אילו לא היה בכם חטא הייתי מפחד עליכם ממה שהוא גדול מן החטא, הוא הגאווה, כי מי שסובר שלא חטא מצויה בו הגאווה, שהיא חמורה מן החטא, נמצא שקודם שחטא בוודאי צריך רחמים לכפר על גאוות הלב.

בגמרא [ר"ה יז:]: מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. ה"אמרי בינה" מביא את השלה"ק שמבאר: שהכוונה היא שיעשו בפועל את מידותיו של הקב"ה, מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', ע"ד משחז"ל [שבת קנא:]: 'ונתן לך רחמים והרבך' – כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים.

ואומר ה"אמרי בינה": ונראה לבאר באופן אחר: בזמן שיעשו לפני כסדר הזה – היינו שכ"א בתפילתו יהיה מעוטף כשליח ציבור, כלומר שעיקר תפילתו תהיה עבור צער הציבור וצרכי כלל ישראל – אז מובטח שהקב"ה ישמע ויקבל את תפילתו.

נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים: (לד ז)

בשם המגיד ממעזריטש זי"ע: כשם שהשטות של התינוק מעלה שחוק אצל האב, כך כשבא העון למקום גבוה נעשית המתקה לטובה.

מבאר הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע: הקב"ה מנקה את האיש מישראל שבעצמו אינו יכול כבר לנקות פגמיו, אמנם לבו בוטר להתקרב לעבודתו ית', אבל היצה"ר מכשילו כל פעם מחדש, עד שאינו יכול לזוז ממקומו – אותו מנקה השי"ת מכל פגמיו.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע מביא בשם הרה"ק רבי ישראל מרז'ין זי"ע שאמר: שהקב"ה נושא את העוון ומעלהו לעולמות העליונים אשר אין פגם החטא מגיע לשם, וע"כ אין שם קטרוג.

ה"דמשק אליעזר" אומר: חסד הוא שעושה הקב"ה לישראל בזה שזוכר עוון אבות. שבכך רק אשמת

בגמרא ראש השנה: אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם.

והקשה המהרש"א: קודם שיחטא אדם, רחמים הוא צריך? אלא אומר הרה"ק ה"היכל הברכה" זי"ע בשם הרה"ק ה"עטרת צבי" מזידיטשויב זי"ע: מובא בחובת הלבבות [שער התשובה פרק ח], שאמר אחד מן הצדיקים לתלמידיו: אילו לא היה בכם חטא הייתי מפחד עליכם ממה שהוא גדול מן החטא, הוא הגאווה. כי מי שסובר שלא חטא – מצויה בו הגאווה, שהיא חמורה מן החטא. נמצא קודם שיחטא צריך בוודאי רחמים לכפר על גאות הלב.

אמר הכותב: שמעתי ווארט נפלא בשם הרה"ק ה"חכמת אליעזר" מסערט ויז'ניץ זי"ע: אומרים בסדר סליחות: מכניסי רחמים וכו', נשאלת השאלה מהו הלשון מכניסי רחמים, יותר נכון אולי היה לומר מכניסי התפילות, או מכניסי הבקשות והסליחות, אבל מה הלשון מכניסי רחמים? אלא אמר, הכוונה היא מכניסי רחמים – שמכניסין את ה"רחמים" שכל אחד מישראל עושה עבור השני, ואת זה מכניסים ללמד זכות על בני ישראל.

והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה: (לג ז)

כותב מו' רה"י שליט"א: ויל"פ בדרך העבודה: כי כל אחד הרוצה לעבוד את ה' ובתשוקתו להתקרב אליו 'מבקש ה'', צריך לצאת מגדרותיו ושגרתו 'יצא אל מחוץ למחנה' – חוץ מחניתו דרך חיותו ושגרתו, וצריך לשאוף לצאת מעצמו ולגדול בתורה ובעבודת ה'.

ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו: (לג יא)

כותב ה"חתם סופר" זצ"ל: דמשמע שזכה משה רבינו למדריגה גבוהה יותר ממה שהשיג קודם לכן, והיינו טעמא דהכא כתיב 'והביטו אחרי משה עד בואו האהלה' – ואחז"ל שהסתכלו אחריו ודברו עליו דברי גנאי עי"ש, ומחמת בדיונות ובושות אלו זכה להתעלות יותר, כי אשרי מי שחושדין בו ואין בו.

ה' ה' א-ל רחום וחנון: (לד ו)

בגמרא: אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם.

הבנים קטנה, כי בירושה באה להם מאבותיהם. נחלת אבות היא להם, כזאת לימדום.

הנה, י"ג מדות הללו, נקראים "מדות של רחמים", ויש להבין, שהרי 'ונקה לא ינקה' - זה דין? ומפרש הרה"ק המוהרא"י מסדיגורא זי"ע: עפ"י מחז"ל אל תסתכל ב'קנקן' אלא במה שיש בו. היינו, שאין להסתכל במדת 'ונקה' באותיות ק' נ', וכן במדת 'לא ינקה' באותיות ק' ונ', שהן יחד אותיות 'קנקן', אלא במה שיש ונשאר בו, אותיות ו' ה' במדת 'ונקה', ואותיות י' ה' במדת 'ולא ינקה'. שהן יחד אותיות של הוי"ה המורה על רחמים. ואתי שפיר, שגם מדות אלו נקראות בשם מדות של רחמים.

וימרה משה ויקד ארצה וישתחו: (לד ח)

שואל ה"כלי יקר": למה מיהר משה? מה החיפזון? אלא מכיוון שהקב"ה התחיל למנות למשה את הדורות שעליהם יפקוד את עוון האבות 'על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים' התחלחל משה ופחד שמא ימשך החשבון עד אין סוף, מיהר והשתחוה לה' כדי להפסיקו, כביכול, שהחשבון לא יימשך יותר. וכן כתב ה"מנחה בלולה".

מספרים שהרה"ק רבי יצחק מסקווירא זי"ע, בושש יום אחד לבוא לתפילת שחרית, משום שלא מצא מנוח לנפשו, הן גרוע הוא מכל, השפל שבברואים... נכנס לחדרו חסיד של השרף מסטרעליסק זי"ע, ביקש ממנו רבי יצחק שיחזור על אימרה אחת ששמע מרבו, אולי ימצא שם מרגוע ותרופה עבורו.

פתח אותו חסיד ואמר: כך שמעתי מפי השרף, שדרש בפסוקים 'הראני נא את כבודך', 'ה' ה' קל רחום וחנון', 'וימרה משה ויקד ארצה וישתחו' - לאמור: הקב"ה וכנסת ישראל משולים לחתן וכלה, משה רבינו היה השושבין, ודרכו של שושבין לקלס החתן בפני הכלה והכלה בפני החתן, לפיכך שאל מהקב"ה להראות כבודו שבאתגליא והקב"ה גילה לו י"ג מדותיו של רחמים, שבהם כבודו ותפארתו. וכראות משה עוצם גדולתו נבהל, פן ידרוש הקב"ה ממנו להראות עתה גדולתה של הכלה, היא כנסת ישראל, לפיכך מיהר וקד ארצה, כמי שאומר: זהו היחוס שלנו, שאנו משפילים עצמנו ונכנעים לפני כסא כבודך, אנו משתבחים במדת

השפלות והכרת האפסיות העצמית. נענה רבי יצחק ואמר: החייתני בני, החייתני ! ומיד נכנס לבית מדרשו ועמד בתפילה.

בגמרא: מה ראה משה? אמת ראה.

הרה"ק ה"אמרי שאול" ממודיץ זי"ע שואל: לכאורה קשה מנין למדו זאת? ההסבר הוא: מובא במדרשים כי בבריאת העולם נטל הקב"ה את האמת והשליכה ארצה, לכן: 'ויקוד ארצה', כי ראה את האמת מתגוללת לארץ.

ילך נא ד' בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעונונו ולחטאתנו ונחלתנו: (לד ט)

בשם אדמור"י בעלזא: משל לרוכל אחד שעמד פעם ברחוב מהודר, בו מתגוררים אצילים ונסיכים, והכריז בקולי קולות על מרכולתו, כפות ומזלגות של עץ, עמד כל היום ולא זכה למכור אף כף אחת.

בשעה מאוחרת חזר לביתו נדכא ועצוב, באין אף פרוטה של פדיון בכיסו - פגש באחד מידידיו והתאונן לפניו על רוע מזלו, צחק הלה ואמר: שוטה שכמותך! ברחוב של אצילים ונסיכים המשתמשים רק בכלי כסף וכלי זהב עומד אתה למכור כפות של עץ ועוד רוצה אתה בפדיון?! עמוד עם מרכולתך ברחוב של סנדלרים שם תמכור משהו.

הנמשל הוא: שכיוצא בזה טען משרע"ה לפני רבש"ע לאחר שהוא הראה לו את "סחורתו" ומנה את מידותיו, 'רחום וחנון, אך אפים, נושא עוון ופשע - ילך נא ה' בקרבנו' - כי מה תועלת יש במידות כאלה בשמים, בין המלאכים שאינם חוטאים! רק אצילנו בעולם השפל תוכל סחורה כזו לעבור לסוחר, 'כי עם קשה עורף הוא' - 'וסלחת לעונונו ולחטאתינו'...

אלהי מסכה לא תעשה לך: (לד יז)

את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות וגו': (לד יח)

בספה"ק "דבר חיים" מביא את דברי דו"ז הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע, 'מסכה' - מלשון 'מסכה יינה' [משלי ט ב], ורצה לומר שלא תשתה לשכרה ועל ידי זה תצק לה' ותדמה בנפשך כי באת להשגת אלקות ולמדרגה גבוהה בעבודה, כי אין עבודה כזו רצויה לפניו ית"ש, עכ"ל ודפח"ח.

אז אפשר לי להושיע לו, ואם אלו לא. והנה דברי חכמים צריכים לימוד, ונראה כוונתו שהיה לו סמך משני כתובים הללו.

ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת: (לד כא)

נאמר: 'כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם'. ותמוה שואל המגיד מדובנא זצ"ל: הרי הכתוב מדבר על הצד השלילי, שלא נתן בנשך ולא לקח שוחד, מה שייך 'עושה אלה' בחיוב? אלא, מי שלא בא לידי נסיון של שוחד ונשך אין לגביו רבותא, כי לא נתנסה באלה. כוונת הכתוב היא על מי שמלוא כסף ואינו לוקח ריבית, או מי שיושב על כס המשפט כשופט ועומד בנסיון ואינו לוקח שוחד. כך העניין כאן, מי שהולך בטל כל השבוע אין רבותא שהוא שובת בשבת, אין לו גם התענוג ממנוחת השבת. אבל מי שמקיים כל השבוע 'ששת ימים תעבד' אזי 'ביום השביעי תשבות' – מקיים המצוה כהלכתה.

בשם הבעש"ט הק' זי"ע: חר"ש נוטריקון: חמישי, רביעי, שישי – שלשת הימים שלפני השבת. כדברי חז"ל, ארבעה וחמש מעלי יומא קמי שבתא. באותם הימים צריך האדם להכין את עצמו לקבל עליו אור וקדושת השבת, בבחינת חרישה, שהיא הכנה לקליטת הזרע. שבת עצמה היא זריעה וצמיחה, שלושת הימים שאחרי השבת נקראים קציר, בהם קוצר האדם, מקבל השראת שבת.

הרה"ק ה"נועם מגדים" זי"ע אומר: 'חריש' הוא מלשון שתיקה שנאמר 'ואתם תחרשון', 'בקציר' מלשון קצור דברים. לרמז, שבשבת קדש יש להחריש מדבורי חול ולקצר בדברים המותרים, ואז 'תשבות' – תחשב שומר שבת כדת.

שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו': (לד כג)

אי' במשנה: ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים עיי"ש.

אי' בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע שפירש: "שאלין בירושלים", זה הוא הטעם, היינו מפני מה לא אמר אדם צר לי המקום, מפני שאלין בירושלים, מפני שחושק ללון בירושלים.

בפרקי דרבי אליעזר: 'ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי', אמרה לו 'לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום', ואלו הן י"ג בניסן י"ד בניסן ט"ו בניסן, אמר לה מרדכי והלא יום שלישי הוא יום ראשון של פסח וכו', מלמד שעבר יום ראשון של פסח בלא אכילה ושתייה.

ולפי זה אומר הגר"א פירוש נפלא: דהנה כתיב 'אלהי מסכה לא תעשה לך, את חג המצות תשמור'. ולכאורה יש לבאר מה הקשר בין ב' הפסוקים האלו. אלא דאיתא בגמרא: שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה שנתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה וכו', אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים, ולכן נגזר עליהן הגזירה והוצרכו לצום ג' ימים, ואף בפסח צמו כדי לבטלה.

נמצא שאם היו נזהרים מעבודה זרה, לא היה נגזר עליהם הגזירה ולא היו צריכים לצום בפסח, והיו יכולים לקיים מצוות ז' ימי הפסח באכילת מצות. וזהו סמיכות הפסוקים 'אלהי מסכה לא תעשה לך' – את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות'.

בספר "תולדות יצחק" להרה"ק מנשכיז זי"ע מבאר: לדעת הרמב"ם נקראת הגמרא "מסכת" מלשון "מסכה יינה", והיינו משום שמעורב בה מקרא ומשנה וגמרא. וכן 'אלהי מסכה לא תעשה לך' – אל תעשה לך אלוה מעורב ואל תלך בדרך של ערבוביה.

הרה"ק רבי אשר מסטולין זי"ע אמר על הסמיכות של הפסוקים, שיש הרבה חסידים שנהגים לאכול דוקא שמורה בפסח, ועי"ז כמה פעמים באים לידי כעס מחמת שבני ביתם אינם נזהרים ונשמרים כדבעי, וידוע מאמר חז"ל כל הכועס כאילו עובד ע"ז, לכן סמכה התורה פסוקים אלו שיותר טוב שלא יאכל שמורה משיאכל ויכעס ח"ו.

הרה"ק מבעז'אן זי"ע כותב: נראה לי לרמוז, עפ"י משמעותי בשם הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע, שבא לפניו אדם גדול אחד שהיה לו בן שנתפקר ורצה להמיר דתו רח"ל וביקש ממנו שיעזור לו. והשיב לו, אם אתה יודע שעדיין לא אכל חמץ בפסח מעת שנתפקר

וי"ל, שאחז"ל במסכת עירובין [נד.]: שאלמלא נשתברו לוחות הראשונות לא שלטה בהם אומה ולשון, ואם כן לא היו צריכים לירא פן יקח אחר את ארצם, אבל כאן בפרשת כי תשא שנשתברו הלוחות, ויכולים האומות לנצחן ולשלוט בהן, לכן הוצרך השי"ת להבטיח שע"י מצות ראייה ברגל לא יזוקו 'ולא יחמוד איש את ארצך'.

לא תבשל גדי בחלב אמו: (לד כו)

ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים וגו' כרתי אתך ברית וגו' (לד כז)

ויש להבין את סמיכות העניינים:

מובא בדעת זקנים מבעלי התוס': בשם מדרש שוחר טוב: כי כשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים תנה הודך על השמים. א"ל: כתוב בתורה 'לא תבשל גדי בחלב אמו', ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר וחלב, שנא' 'ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה' וגו' ויאכלו. מיד הודו להקב"ה. והיינו דכתיב 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל', וכתיב לעיל מיניה 'לא תבשל גדי בחלב אמו' ע"כ. כלומר, שסמיכות העניינים היא שבזכות מצוה זו של איסור בו"ח זכו שה' יכרות ברית עם משה וישראל שהמה

יזכו לקבלת התורה ולא המלאכים.

ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדות ביד משה ברדתו מן ההר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו: (לד כט)

בספה"ק "נועם אלימלך" כתב: הנה הטעם שניתנה תורה על הר סיני הוא מפני שהוא הקטן ומקטין עצמו מכל ההרים, לזה אמר הכתוב על משה רבינו ברדת משה 'מ'הר סיני, כלומר שמשה רבינו היה שפל ומוכנע בעיניו עד מאוד עד שהיה ענוה שלו עוד יותר מעניויות ההר סיני, ועל ידי זה זכה שיהיו "שני לוחות העדות ביד משה".

בגמרא: בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבונו של עולם תורה היכן היא, ומקשים התוס' וכי השטן לא היה יודע מתן תורה עיי"ש.

ואמר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע, שנמצא בכתבים של הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע על מה שאי' בגמ' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אמר: כדי לקיים 'יראה כל זכורך' שכל האדם שלו יוכל להראות לפני ה', ללא שום חסרון, יש לוודא ש'לא יחמוד איש את ארצך', שאף אחד לא יתאוה לארציות שאלמלא כן לא יוכל להיות 'כל זכורך' בשלימות.

ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' אלקיך וגו': (לד כד)

כותב הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע: אי' בגמ' כדרב אמי דאמר ר' אמי כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל ושאין לו קרקע אין עולה לרגל עיי"ש. ומביא בשם זקינא ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: שאמר הענין אשר ברגל יש עליה לנפשות ישראל, וצריך כל אחד לבטל עצמו ומאודו להדבק באור פני מלך חיים, וקרקע נקראת בתורה"ק אחוזה, שאדם אחוז בה, לכך צריך לעשות פעולה פשוטה לעלות למקום הקודש ולעזוב כל הונו ויתרחק מהם, על ידי זה יוכל להגיע להעליה ששייכת לו, ומי שאין לו קרקע יוכל בביתו גם כן להיבטל ולהרגיש מהארת החג.

הרה"ק האבני נזר" זי"ע בשו"ת או"ח סי' של"ו סקט"ז שואל על מימרא זו דרב אמי, אמאי לא נשנתה הלכה זו במשנה ריש חגיגה בהדי כל הני שאין חייבים בראיה, ועוד קושיות עיי"ש.

ומחדש ה"אבני נזר": דהא דמי שאין לו קרקע פטור אינו כשאר הפטורים שנשמו בראש חגיגה, כי מי שאין לו קרקע אינו מחויב 'לעלות' לרגל, אבל אם הוא ביו"ט בירושלים הרי הוא מחויב בראיה, וכלשון רב אמי אינו 'עולה' לרגל, שפטור מלעלות מביתו לירושלים, ומשום הכי לא נשנה פטור זה בריש חגיגה, דשם לא נשנה רק אותם שאפילו בהיותם בירושלים פטורים מן הראיה. וכן כתב ה"שפת אמת" [חגיגה ב.] דרב אמי אינו פטור אלא מלעלות, מדכתיב ולא יחמוד איש את ארצך 'בעלותך' וגו', אבל אה"נ אם הוא בירושלים צריך להראות פני ה' כדכתיב יראה 'כל' זכורך, ומעליה בלבד פטור קרא דבעלותך. ועיין בעברא דדשא ח"א ע' ר"ס שמביא את המשך דברי האבנ"ז ומה שמאריך בדרך העבודה היוצא בדבריו.

שואל ה"משך חכמה": מדוע בפרשת משפטים שכתוב 'שלוש פעמים בשנה' וגו' לא סיים 'ולא יחמוד איש את ארצך'?

גדול שבכולן על אחת כמה וכמה, אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף.

בשם ה"שפת אמת" זי"ע: עתה נצא ונחשוב, כמה גדול היה רבם של הללו, ברם אצל רבם הלל הזקן, לא היה עוף הפורח נשרף כלל וכלל, שכן האש היתה יוקדת בקרבו פנימה, ומבחוץ לא היה ניכר דבר.

ואמר ע"ז הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: זה היה טיבו של המסוה ששם משה רבינו ע"ה על פניו, הוא הסתיר את קרני האורה של פניו בלבו פנימה, כך שהאש הפנימית שלו לא תהיה ניכרת מבחוץ, כשהיה מחכך בידו על מצחו מיד היה נראה כאדם פשוט ורגיל.

משמו של רבי עקיבא איגר זצ"ל אומרים: משה רבינו היה אמנם העניו מכל האדם, אך הרי היה גם מלכם ומנהיגם של ישראל, ומלך הרי חייב לנהוג בנימוסים מסויימים, לשמור על כבודו ולגלות פנים של חומרה, היה אנוס, אפוא להסוות עצמו ולהסתיר את עניויותו תחת מסכה של ממשלה וכבוד מלכות, זה היה "המסוה", אולם בבואו 'לפני ה' לדבר אתו' – היה מסיר מעליו את המסוה הזה, ועמד לפניו עניו ושפל ברך כפי שהיה באמת.

הפטרה

וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים: (מלכים א יח לט)

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע היה אומר: ישנם אנשים המדמים בנפשם, בטעות, שגדולתו של הצדיק נמדדת לפי

כמות האותות והמופתים שמספרים בני אדם עליו. ראוי לאותם אנשים להביט בשבת, אשר נאמר לגבי אליהו הנביא – שהיה איש אשר סחו אחריו ה' הוא האלקים', כלומר – הוא הכניס בבני דורו רוח טהרה וקדושה, עד אשר הכירו כולם וידעו ש'ה' הוא האלקים' !

זהו שבחו של אליהו, וזה אשר היה לשיחה בפי כל. זהו מופת אמיתי, שראוי לספרו בשבת הצדיק. אם נגרם על ידי הצדיק דבר זה, שכולם צועקים 'ה' הוא האלקים', הריהו צדיק אמיתי, ושאר 'מופתים' אינם נחשבים.

עומדין כדי לעררב את השטן. והקשה שם בכתבים וכי אינו זוכר משנה שעברה, ומתרץ שם שבכל שנה יש שטן חדש, ואמר ע"ז הרבי: דלפי זה ניחא נמי קושית התוס' כאן, שאחר מתן תורה בא שטן חדש.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע פגש בהגה"צ רבי אלחנן וסרמן הי"ד זצ"ל, בעת שהותו במארינבד ושאל אותו הגאון: נאמר כל הכופר במשה רבינו לא עמדו רגליו בהר סיני. והלא קורח כפר במשה והיה הרי בהר סיני? והשיב לו: שהוא לא יכל לכפור במשה משום שלמשה היה מסוה וברגע שהוריד את המסוה ישר קרן עור פניו ורק כאן מצא להיות יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו.

במדרש: ומהיכן נטל משה קרני ההוד, עד שהיה כותב בקולמוס נשתייר דיו קימעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד.

שואל הרבי ר' העשיל זצ"ל: ותמוה, מה כוונת הדברים "שנשתייר", האם היה בקולמוס דיו יותר מן הצורך? כלום לא ידעו בשמים כמה יוצרך בדיוק לכתיבת ספר תורה?

ההסבר הוא: לפי דברי חז"ל ששמו של משה לא נכתב בפרשת תצוה, בשביל שאמר 'מחני נא מספרך'. בקולמוס היה דיו לצורך כתיבת כל התורה, אלא שמשה מסר את נפשו בשביל כלל ישראל ונמחה שמו, וזכה ששארית חייו תעבור

על ראשו ומכאן באו קרני ההוד.

עוד יש לומר: הנה בפסוק: "והאיש משה 'עניו' מאוד", הכתיב הוא 'ענו' בלי יוד, ומובא בספרים שמשה רצה להקטין וכתב בענוונותו 'ענו' בלי יוד, והשארית הזאת העביר על ראשו.

ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה: (לד לג)
ובבא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו: (לד לד)

אי' בגמרא: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן וכו' גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה וכו' שיחת מלאכי השרת וכו' דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן היות אביי ורבא וכו' וכי מאחר שקטן שבכולן כך

למחרת בהפסקה קודם התקיעות המתינו הקהל שעה ארוכה על רבינו, עד שהחליטו שחייבים לשלוח מישהו לקודש פנימה, ואף אחד לא מלאו לבו, עד שהטילו גורל ונפל על תלמידיו הרה"ק מרימנוב ומאפטא, וכשנכנסו מצאו את רבינו בפישוט ידים ורגלים, והרה"ק מאפטא אזר עוז וניגש בדחילו ורחימו להרר"א זי"ע והקימו ואמר לו: "רבינו אנחנו נעמוד לימינך לבטל הגזירה". ופעלו מה שפעלו, וזכו לבטל הגזירה. והוסיף הרה"ק מרוז'ין כי ביטלו אז פ' אלף גזירות!

כאשר היה הרה"ק רבי שלום שכנא מפרוהוביץ' זי"ע אברך צעיר, הוא הבחין ביהודי העמד בסמוך לארון הקודש בבית הכנסת של חו"ז הרה"ק ה"מאור עינים" מטשערנוביל זי"ע ובוכה מרה:

דמעותיו נגעו לליבו, והוא ניגש והתעניין בסיבת הבכי הנורא.

"נכנסתי לרבי לבקש תיקון על חטאים שחטאתי בהם" – השיב האברך כשכולו דמעות – "אך כאשר ראה הרבי את פני, אמר לי ששורה עלי טומאה כזו, שאין הוא יודע כיצד נותנים עליה תיקון... מה אעשה אפוא?!"

ושוב פרץ בבכי איום ונורא.

נענה הרה"ק מפרוהוביץ' ואמר לו: "אם תתפטר מן העברות שעשית עד היום – האם תוכל להתחייב שמכאן ואילך לא תשוב לחטוא בהם?"

"איזו שאלה?" – השיב האברך – "גמור ומנוי עמדי, ששוב לא אחטא בהם לעולם!"

"אם כן" – המשיך הרב – "אני אקח על עצמי את כל עברותיך, ואתה תפתח דף חדש..."

ימים ספורים חלפו, ושוב נכנס אותו אברך אל הרבי מטשערנוביל, התבונן בו הרבי ואמר: "פנים חדשות הגיעו הנה... כל טומאתך סרה... מה עשית?"

אמרות טהורות מצדיקים זי"ע שנאמרו בעינים שונים:

ליו"ד של הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק ה"נועם אלימלך" זי"ע [כ"א אדר]:

בספה"ק "שפת אמת" – ברעזאן כותב:

איתא בשם מרן רשכבה"ג מו"ה אלימלך מליז'ענסק זי"ע, שע"י שמספרים בטובות ונפלאות שעשה השי"ת כבר נמשך וניתוסף נפלאות וטובות יותר גדולים, כמו ממעין הנובע. דהמקור הוא רק חור קטן וצר, וכששואבין ממנו בתדירות מתרחב ונמשך ונובע יותר בכל פעם כנודע. וזהו 'זכר רב טובך יביעו' – ע"י שזוכרין רב טוב שכבר עשה השי"ת. ע"ז – 'יביעו' – מרחיבין בכל פעם יותר את מעינות הישועה לנבוע בהמשכה ורבייה עלינו. עכדה"ק בתוספת ביאור.

סיפר הרה"ק רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע:

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע בעת בריחתו מרוסיה לסדיגורא, שבת בעיר גלינא. והרה"ק רבי שלום מקאמינקא זי"ע נסע אליו לשבת והתאכסן אצל אחד מנכדי הרבי ר' אלימלך זי"ע, ובמוצ"ש נכנסו שניהם לקודש פנימה, וכששמע שהוא נכד הרבי ר"א ביקש שיספר מעשה מזקנו. ומחמת היראה נותר בדומיה. אז אמר הרה"ק מרוז'ין א"כ אספר אני:

"דער גרויסער רבי ר' אלימלך" היה נוהג לצרף להיכלו לא

יותר מחמישים אנשים, שהתפללו עמו בביהמ"ד. שנה אחת בר"ה אחר שעברו לברך ולהתברך, נכנס לחדרו הפנימי מביהמ"ד, ומצא את האבות הקדושים. ושאל להם: למה באתם הנה? וענו לברך אתכם ב"שנה טובה". ולשנה הבאה נשנה המעשה, ואולם הפעם הוסיפו לו האבות הקדושים שבאו להודיע לו על גזירה נוראה, ואמר הרה"ק מרוז'ין – "הניחו עליו משא כבד, ולא סתם משא".

ידקדק עימו כחוט השערה, כפי שמדקדק הוא עם כל הצדיקים, שהרי מראה הוא את עצמו כצדיק...

אולם רחום וחנון הוא הבורא, ועל כן מתנהג הוא עם "צדיק" זה כפי האמת, והשי"ת היודע מחשבות בני אדם, רואה בפנימיותו כי איש פשוט הוא באמת, ופעמים אף חוטא, ומתנהג עמו כפי שהוא באמת – יהודי פשוט ולא צדיק גדול.

יהודי כזה, כאשר הוא זוכה שהקב"ה מתנהג עמו במדת האמת – רחמים גדולים הם עבורו...

ליו"ד של ה"חידושי הרי"ם" זי"ע – כ"ג אדר תרכ"ו:

פעם אמר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע לאחד שהתנצל לפניו שיש לו מחשבות זרות בשעת התפילה, הפסוק אומר "אולת אדם תסלף דרכו ועל ד' יזעף לבו" [משלי יט ג], שמתרעמין על שלא התפללו כהוגן בלי מחשבות זרות ר"ל, ובאמת הן עצמן גורמין לזה, שהולכין קודם התפילה ומתעסקים בשטויות והבלים, וזהו 'אולת אדם תסלף דרכו' כל היום 'ועל ד' יזעף לבו' – לבסוף על מה שלא התפלל כהוגן.

מעשה היה בווארשה שאחר אפיית מצות מצוה בער"פ התברר שקטן פחות מי"ג שנה היה בין המרדדים את המצות, והקטן אינו כשר לעשיית המצות כיון שאינו יודע לעשות לשם מצוה, ונתעורר פולמוס גדול בין הלומדים, ושאלו את החידושי הרי"ם זי"ע כיצד ינהגו? אמר להם, היות שיש בווארשה מו"צ חדש בשם הרב ר' זענוויל קלעפיש זצ"ל [הוא היה בין המסכימים לס' משנה ברורה ושימש כמו"צ בווארשה שנים רבות], שישאלו אותו, באו לשאלו והשיב להם שהמצות כשרות ללא פקפוק.

לאחר מכן שאל החידושי הרי"ם את הרב, מאיזה טעם התיר את המצות? השיבו הרב, היות ומן הדין מצה כשירה עד עובי טפח [ירושלמי פסחים פ"ב ה"ד], אלא שהמנהג לרדד אותם ביותר, אם כן כשהביאו את

סיפר לו החסיד דברים כהווייתם: "נכד הרבי לקח את כל חטאי עליו."

מיהר הרבי לקרוא לנכדו הרה"ק מפרוהוביץ' זי"ע ולברר מה פשר הענין.

נענה הנכד ואמר: הרמב"ם מונה במנין המצוות את מצות 'והלכת בדרכיו', ומאחר שעל הקב"ה כתוב שהוא 'נושא עון', הלכתי אף אני בדרכיו ונטלתי על שכמי את העוונות הללו...

"ומה עשית אתן"? – חקר אותו סבו הגדול – "וכי יודע אתה באלו עוונות מדובר?!"

הנהן הנכד בראשו ואמר: "לאחר שלקחתי את עברותי הרימותי את עיני לבורא עולם ואמרתי – אני הלכתי בדרכיך ולקחתי את עוונותי, אבל באמת, נושא העון האמיתי אינו אלא אתה... קח נא, אפוא, את העברות הללו עליך..."

פעם בא לפני הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע יהודי אשר היה לבוש בגדי לבנים, גלימה ארוכה ומצנפת לראשו, ומתראה לפני המון העם כרב וצדיק, קדוש עליון וטהור, אבל רבי מאיר'ל הכיר בו שתוכו לא כברו, ובפנימיותו הוא איש חוטא ונפגם. מחשבותיו לא בעולמות נסתרים משוטטות, אלא בכיסים של הבאים להתברך מפיו...

פתח הרבי ר' מאיר'ל והקשה: אחת מי"ג מדותיו של הקב"ה היא מידת 'ואמת', ולפלא הוא כיצד נמנית היא בין י"ג מידות של רחמים, והלא מידת 'ואמת' היא מידת הדין הגמור, ואם ינהג עמנו הקב"ה במדת האמת, כל מצוה שאנו מקיימים וכל עבודתנו בכלל, צריכה להיות בלי שום פגם כלשהו של עבירה, כי אם לא כן – שקר הוא. היכן הם, אפוא, הרחמים שבמידת 'ואמת'?

וביאר: כי לפעמים רואה הקב"ה אדם העושה עצמו צדיק גמור, מתעטף בגלימה לבנה ומכסה את ראשו בכיסוי לבן מרשים, וסוברים כל רואיו כי איש צדיק תמים הוא, ומן הדין והיושר היה צריך להיות שהקב"ה

וזו מלאכת היצה"ר, ובזה מצודתו פרושה על כל החיים, שכאשר ניטל מהם ה"קוראזש" והידיים מתרשלים, אז המה כעיר פרוצה אין חומה...

בספר "חשבה לטובה" מהרה"ק הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע [יו"ד ח"י אדר תר"ל]:

פעם במוצאי שבת קודש כאשר העולם התפלל תפילת ערבית והרה"ק הרבי ר' חנוך העניך מאלכסנדר זי"ע ישב אצל השולחן, כאשר אמר הש"ץ "שמע ישראל" שאל על מה דאיתא בגמ' [ברכות יג:]: 'אמר ליה בשעה שמעביר רבי ידו על עיניו מקבל עליו עול מלכות שמים', למה העביר ידו על עיניו? ואמר בשעת קבלת עול מלכות שמים נמאס לפניו העולם ומלואו, ואין יכולים להביט בו, ומשום הכי העביר ידו על עיניו.

כותב החיד"א ב"שם הגדולים":

היה זה בקהילת הקודש קראקא, שם כיהן כרב הגה"ק ה"מגלה עמוקות" זי"ע. לימים, משהזקין הרב מאד, נוצרה התלבטות לגבי הרב שימונה תחתיו.

בעל ה"מגלה עמוקות" עשה שאלת חלום בענין זה, ומן השמים גילו לו את הפסוק בפרשתנו: 'הנני עומד לפניך שם על הצור'...

הוא ראה בכך אות לרצון הקב"ה למנות לרב את הרבי ר' העשיל, רבו של הש"ך, אשר שמו רמוז בראשי תיבות הפסוק 'הנני עומד לפניך שם' כרב לקהילת קרקא, אשר שוה בגימטריה לתיבה "הצור"...

מעשה באחד ממנהלי מוסדות ויז'ניץ בארה"ק שהתקשה לשלם את המשכורות בזמן, ונכנס מאן דהו להרבי ה"אמרי חיים" זי"ע, ותינה את הבעיה. הפטיר ה"אמרי חיים": "תפטרו אותו".

המצה לקטן שרידדה כבר היתה פחותה מטפח, והיתה כשרה מן הדין, וכי בגלל שנגע בה קטן נפסלה? נהנה החידושי הרי"ם מאד מתשובה זו, ואמר שבפסק זה רואים שהייתה לו סייעתא דשמיא של רב מורה הוראה.

בספר "טעם הצבי" פ' וישב:

אדמו"ר ה"בית ישראל" צוק"ל בהזכירו פעם בשלחנו הטהור דברי ה"חידושי הרי"ם" ז"ל, אמר: שנפלטו מילים מפי החידושי הרי"ם ז"ל "ס'איז גיפאלען ווערטער פין זיין מויל" [נפלו לו מילים מפיו הק'].
והמעשה היה כך. כפי שהוא מובא בכתבי החסיד ר' ישראל'קע אראטין ז"ל, החידושי הרי"ם ז"ל סבב פעם בחדרו אחת הנה ואחת הנה, והיו שם הרבי מאלכסנדר והרבי מגוסטאנין ור' ישעיהו קשונזער, בונם משמש, ור' אברהמ'לי אחי ר' פינטשע, והפליט החידושי הרי"ם דברים הרבה ולא שמעו רק קול. אח"כ ביקש ר' אברהמ'לי מה"שפת אמת" ז"ל אשר היה גם כן בפנים, שיגיד לו מה דיבר, ואמר: מן הסתם לא רצה שידעו, אך כאשר יזכירו לו איזה מילין יאמר להם הפירוש, ונזכרו שאמר "מן וירד עד עד" [בראשית לח א], ואמר להם הפשט: כי ירדת יהודה 'וירד יהודה מאת אחיו', היתה יכולה להיות ח"ו בלי סוף, ואז לא היתה לו תקומה ח"ו, ולכן אמר כי הירידה היתה רק עד תיבות 'ע ד אי ש' עדולמ י', ס"ת שם ש-די שם הצמצום.

כותב הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע [יתרו תרע"ה]:
סיפר הרבי הקדוש ר' בונם זצלה"ה מפרשיסחא, שפעם כשחזר מדאנציג שאלהו רבו היהודי הקדוש זי"ע, איזה חדשות שמע בהיותו בדאנציג, ואמר ששמע, "געלד פערלוירען – ניקסט פארלוירען, מוט פערלוירען – אללעס פערלוירען". "אבידת ממון אינה כלום, אולם אבידת "קוראזש"א" [היינו עוז ואומץ] – זו אבידה בכולו".

האיש נדהם:

"הרבי אומר לי בשליחותו לפטור אותו?"!

כן! ענה הרבי האמ"ח.

לאחר זמן, חזר האיש ונכנס בקודש פנימה, ושאל אותו הרבי: האם עשית את השליחות שלי?

ענה בשפה רפה לא!

שאל הרבי: "איך אתה לא מבצע את השליחות שלך?"

ענה החסיד: "מה לעשות, וקשה לי לבצע שליחות של שפיכות דמים..."

קם הרבי ה"אמרי חיים" זי"ע מלא קומתו והפטיר:

"היה שווה כל העמל להקים את ויז'ניץ – בשביל לשמוע דיבור כזה..."

סיפר הרה"ק ה"אמונת אברהם" מפיטסבורג זי"ע:

בתקופת השואה האיומה, היה גם הוא מאלו הנמצאים על הרכבת המובילה למחנות ההשמדה. והתחזק בנפשו ונעמד בפינת הקרון והשתדל בעסק התפילה בבקשת רחמים לה' הטוב שיעזור לו להינצל מידי הנאצים הארורים ימ"ש. וכך עמד והתפלל מאין הפוגות, עד שאחד מאנשי הקאפו שר"י שם ליבו עליו, ואמר לו מה אתה מתפלל ובוכה, במקום להתאבל מרה, תנצל את השעות האחרונות שלך לשמוח ולהתהולל, תשתדל לשמור על מצב רוח טוב במקום להתפלל תפילה שכבר לא תעזור לך חלילה וחלילה עפ"ל.

אבל הרבי לא שת לבו לדברי ההבל, והמשיך להתפלל מעומק הלב, עד שכעבור כמה שעות ניגש אליו אותו קאפו ואמר לו: הנה מצאת חן בעיני, ואיני יודע למה, הרי לפני כמה שעות היה לי שנאה גדולה כלפך, ועכשיו אני מרגיש רצון עז לעזור לך, ואשר על כן שמע, עוד קצת כשהרכבת תתחיל להאט את דרכה לפני שתסתובב, אפתח בפניך את הדלת של הקרון ואתה

תקפוץ החוצה, ואע"פ שיודע אני שאם יתפסו אותי אחת דתי, אבל משום מה עז רצוני לסייע לך בכל זאת, ואכן פתח לו את הדלת ונתן לו להימלט על נפשו ולהיחלץ בחיים מגיא צלמות. וכל זה אך ורק בזכות התפילה שהפכה את לבבו הרע של הקאפו, את השנאה העזה לחמלה גדולה ויתירה שחמל עליו וחילצו ממוות לחיים.

סיפר הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמאר זי"ע:

פעם אחת שבת ה"יטב לב" זי"ע בצילו של הרה"ק הרבי ר' הירש הכהן מרימנוב זי"ע. באותה שבת בעת השולחן הטהור, אמר הרבי ר' הירש ד"ת עה"פ [תהלים מ י]: 'בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא, אתה ה' ידעת' – וכך אמר בלשון קדשו: 'בשרתי צדק' – יש בכוחי להבטיח ולבשר צדק, דהיינו בשורות טובות. 'בקהל רב' – אף לקהל רב מאוד ולפעול ישועות רבות לכל בני ישראל.

ואם תאמרו האיך מובטח אני שיתמלאו בקשותי, 'כי הנה שפתי לא אכלא' – לא אמנע שפתי מלהתפלל עוד ועוד, עד שיקויים המשך הפסוק 'ה' אתה ידעת' – שיהיו מוכרחים לקיים בקשותי מן השמים. וכאשר חזר ה"יטב לב" לביתו, חזר על דיבור זה לפני זקיניו הק' בעל ה"ישמח משה" זי"ע. ונתפעל ה"ישמח משה" מאד מזה, ואמר כי בזה נתחוור לו מנהגו של הרבי ר' הירש, שהיה תובע סכומים אדירים מאנשים כדי להבטיח להם ישועה, אשר מנהג זה היה לפלא בעיני הצדיקים, אבל עתה כאשר שמע היאך מעיד על עצמו כי יש בכוחו לפעול ישועות לכל מבקש, ולא ימנע שפתיו ולהתפלל עד שבע"כ ימלאו בקשותיו מן השמים, וודאי יש בכוחו וברשותו לתבוע ממון מבכ"י בעבור הישועות.

הרה"ק ה"צמח צדק" זי"ע, היה כזהר מאד שלא לבוא לכלל כעס, ואם אירע והוא חש שהכעס עומד להשתלט עליו, היה מבקש להגיש לו את ה"יורה דעה". התפלאו הנוכחים מה ל"יורה דעה" ולענין כעס? הסביר להם הרבי: חז"ל אומרים "כל הכועס כאילו עובד ע"ז", ואם כך, ענין הכעס הינו שאלה

מרת תמר'ל נכנסה להציע הצעתה, והרבנית חזרה למטבח. תמר'ל אמרה דברה, ומהמטבח נשמע צחוק כבוש. העוזרת התלוצצה, והרבנית גיכחה. הרב טפח בידו על השולחן וקרא: "שקט! יוס'ל חולה!"

מיד השתררה דממה.

נחרדה תמר'ל: "יש כאן חולה בבית?"

"לא" השיב הרב, "החולה מתייסר בביתו".

"בן משפחה?" ביררה תמר'ל.

"לא", השיב הרב. "הבן של העיר".

לא הבינה. לא בן משפחה, ולא כאן בבית. "אז למה אסור לצחוק בקול?!?" מוזר, אך נשוב לענין: "מה דעת הרב להצעה?!?"

הרב הגיע לכלל החלטה: "שמענו עליך רבות", אמר, "וטובות בלבד, ידך פשוטה לצדקה, ואת תומכת ביד נדיבה בלומדי תורה, אבל לצערי לא נוכל להיות מחותנים!"

"מדוע?" תמהה. עוד לפני שהבן נבחן, נדחה השידוך על הסף...

"מי שאינו מבין, שאם יש בעיר יהודי שמתייסר אי אפשר לצחוק, אין לנו עסק עמו..."

סיפור הרה"ק מטאהש זי"ע:

פעם אחת נסע הט"ז לקראקא, אל חותנו הקדוש רבי וואל סירקיס בעל ה"בית חדש" – הב"ח זצ"ל.

בהגיעו לקראקא קיבלו את פניו בקבלת פנים נפלאה. הוא היה חתנו של המרא דאתרא, ונודע בשערים בספריו הנודעים. כולם קיבלו את פניו בחביבות מרובה, ובירכוהו לשלום ברוב יראת כבוד.

חמורה לא פחות משאלות של איסור והיתר, וכיצד יכול אדם להתיר לעצמו לנעוץ בטרם יעיין בפוסקים? ובכלל, יש ספק אם אמנם מותר לנעוץ, ועד שהשיב לשואלים ונפנה לעיין בפוסקים – פג נעסו של הצדיק.

זכותם תגן עלינו

סיפורי השבוע

מסופר על הגה"ק רבה של לייפניק ה"ברוך טעם" זצ"ל – חותנו של הרה"ק ה"דברי חיים" זי"ע מצאנז, שפעם אחת חלה בלן המקוה שבעיר, ולא התייצב בבוקר לעבודתו.

באותו יום נעצרה כרכרה מהודרת לפני ביתו של הגאון הנודע ה"ברוך טעם" זצ"ל, רבה של לייפניק, הגבירה המפורסמת מרת תמר'ל הגיעה מווארשה וביקשה לשוחח עם הרב.

הרבנית קיבלה את פניה, והודיעה שהרב סגור בחדרו ולומד את שיעוריו, ואין להפריעו אלא בענין פיקוח נפש.

"אמנם ענייני נפשות הם", חייכה הגבירה, "אבל לא פיקוח נפש חלילה". סיפרו לה שבתו המושלמת של הרב דלייפניק הגיעה לפירוקה, ויש לה בן כליל המעלות, ענבי הגפן בענבי הגפן, מבקשת היא שבנה ייכנס לבית גדול זה, ויגדל לתפארת בצילו של הרב, והיא תכלכל את הזוג על חשבונה, עד שיעלה על כס הרבנות, אם הרב יתן הסכמתו, תביא את בנה לבחינה.

הרבנית הודיעה, שלכבוד הוא לה, אבל זה עניינו של הרב. בעוד שעה קלה יסתיים סדר הלימוד, ותוכל לשוחח עמו.

הרב סיים ופתח את דלתו להפסקה קצרה בין סדר לימוד למשנהו, הרבנית הביאה כוס חמין, וסיפרה שהגיעה אורחת חשובה.

כולם – מלבד אדם אחד, שאפילו לא ניגש לקבל את פניו.

מי היה אותו יהודי? המקובל האלקי, רבי נתן נטע שפירא זי"ע, בעל ה"מגלה עמוקות", אשר הרה"ק ה"אמרי נועם" זי"ע כתב שכאשר אמר שירה, היו המלאכים אומרים עימו שירה!

הוא לא נתן שלום לבעל ה"טורי זהב"!

בתחילה חשבו שאולי לא שם ליבו לבואו, אבל כאשר חלפו כמה ימים, וגם שבוע, וה"מגלה עמוקות" לא ניגש לקבל את פניו לשלום, הבינו כי יש דברים בגו.

הרבי מטאהש זי"ע הוסיף והדגיש, כי בתקופה זו היה ה"ט"ז מתפלל מדי יום ביומו בבית המדרש ביחד עם ה"מגלה עמוקות". כך שהיה ניכר לעין כל, שלא די שלא קיבל את פניו בקבלת הפנים אשר נערכה, אלא שהוא מסרב לברכו לשלום.

הציבור היה כאוב מאד מכך, אך איש לא העז להביע את דעתו. לבסוף החליטו כמה אנשים מבני הקהילה, שאינם יכולים לעבור על העלבון בשתיקה, שהרי על אף שה"מגלה עמוקות" הוא אדם גדול, יש כאן פגיעה בכבוד התורה.

התיישבו, אפוא, בדבר, והחליטו לכתוב מכתב חריף ל"מגלה עמוקות", למען ידע את אשר עליו לעשות.

תוך כדי שהתאספו לנסח את המכתב, נכנס יהודי מר נפש אל בעל ה"מגלה עמוקות", וחילה את פניו באומרו כי הוא צריך ישועה גדולה בעניין מסויים. ה"מגלה עמוקות" שידע על דבר המכתב המתנסח באותה שעה כנגדו, אמר לו: דע לך, שבמקום פלוני מתכנסים עתה אנשים לכתוב נגדי מכתב חריף בענין מסויים. אם תיכנס אל המקום ההוא, ותצליח לחטוף מידם את המכתב, ולקורעו לגזרים, הנני מבטיח לך ישועה!".

הוא לא גילה לו באיזה עניין מדובר, והיהודי שרצה כל כך ישועה לא חשב פעמיים ומיד אץ רץ אל החדר שבו

ישבו המתכנסים, חטף את המכתב שכתבו, וקרעו לגזרים.

הכותבים שלא ציפו לדבר כזה, הביטו בו המומים. הם היו אנשים יראי שמים, ומיד הבינו כי לא דבר ריק הוא.

אילו היה קורה הדבר כזה אצלנו, לא בטוח שהיינו עוברים על כך בשתיקה. אך אצל אנשי הקהילה בקראקא מנוי וגמור היה, שאם הדף נקרע, סימן שצריך להתיישב בדבר, וכרגע אינם צריכים להוסיף ולעשות עוד מאומה באותו ענין.

למחרת אותו מעשה ניגש ה"מגלה עמוקות" אל ה"ט"ז כשנהרת שמחה שרויה על פניו, וקיבל את פניו בברכת "שלום עליכם", ובהתענינות חמה בשלומו ובהרגשתו.

אמר לו הטורי זהב: "ילמדנו רבינו, מה היתה הסיבה שעד עתה לא רציתם לברכני לשלום?"

מתשובתו של ה"מגלה עמוקות" רעדה תאחזנו. אם בארזים נפלה שלהבת, ואם בין אריות כאלו, ומלאכי אלקים כאלו, יכול היה שיקרה דבר כזה – מה נאמר אנו?!

אמר ה"מגלה עמוקות": "כשיצאתם מלעמברג עירכם להגיע הנה, ליוו אתכם בדרך אנשים, נשים וטף, כדרך שמלווה עיר את המרא דאתרא בצאתו לדרך ארוכה. והנה, כאשר ישבתם על העגלה, הגיעה אליכם אשה ובכתה מאד. אשה אלמנה היתה אותה אשה – ואתם לא התייחסתם אליה!"

"באותה שעה" – המשיך ה"מגלה עמוקות" – "יצא נגדכם חרם בשמי מרומים! כל אותו זמן שהיה החרם נגדכם לא יכולתי לתת לכם שלום, היום תם זמן החרם!"

כל אנשי העיר שלא ידעו מן החרם, יכולים היו על פי ההלכה לקבל את פניו כראוי, אבל ה"מגלה עמוקות" שראה כי מן השמים החרימוהו, לא יכול היה לתת לו שלום!

"אבל רבי", אמר הט"ז, "אותה אשה שבאה אלי ובכתה על בנה החולה, הייתה בביתי לפני כן! קיבלתי אותה כראוי, שמעתי אותה, לא התעלמתי, אלא שלא היה לאל ידי לעזור לה! מה יכולתי לעשות כשבאה שוב?"

"אמת נכון הדבר", אמר ה"מגלה עמוקות", "אבל בשמים היתה עליך קפידא, גם אם אינך יכול לעזור לה, צריך היית לומר לה: "הנני שומע את בכיך, הייתי רוצה לעזור לך, ומה אעשה שאיני יכול...". אבל היות שלא התייחסת כלל לבכיה של האלמנה, החליטו בשמים להחרים אותך!".

זכותם יגן עלינו

ידידי חביבי

קורין השבוע את פרשת שמירת השבת
אשר ממנה מתברכין כל יומא
וזכות הצדיקים זי"ע אשר יו"ד בהאי זימנא
תסייע שנצליח ונראה נחת ושמחה בקו"ט

א גיטען שבת

ידידגם אוהבכם